

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра на тему

**ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ДЕМОКРАТІЯ» В
НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0357-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.043 Германські мови
та літератури (переклад включно)
освітньо-професійної програми
Мова і література (німецька)
Окружко Кристина Олегівна

Керівник к.ф.н., доц. Вапіров С.Ю.

Рецензент к.ф.н., доц.. Шапочка Н. В.

Запоріжжя – 2023

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет іноземної філології
Кафедра Кафедра німецької філології, перекладу та світової літератури
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно)
Освітньо-професійна програма Мова і література (німецька)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Вапіров Сергій Юрійович

«_____» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Окружко Кристини Олегівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) Лінгвокогнітивний аналіз концепту «ДЕМОКРАТІЯ» в німецькій та українській мові

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Завідувач кафедри, кандидат філологічних наук, доцент Вапіров Сергій Юрійович
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «24» травня 2023 року № 571-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 7 грудня 2023
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту) Концептуальні основи дослідження "Демократія" в українській та німецькій мовах; Лінгвокогнітивний аналіз: тексти, ресурси, методи; Сприйняття та відображення "Демократії" у культурному контексті; Актуальні джерела та література; електронний лінгвістичний корпус української мови MOVA.info; Методологія дослідження: лінгвістичний та когнітивний аналіз.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розглянути ольфакторний компонент як складову невербальної комунікації; 3) виявити систему засобів репрезентації ольфакторного простору у мові та мовленні; 4) побудувати модель лексико-семантичного поля «запах» в сучасній іспанській мові

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	<i>Федоренко Л. В. к.ф.н., доц.</i>	06.03.23	06.03.23
Розділ 1	<i>Федоренко Л. В. к.ф.н., доц.</i>	12.05.23	12.05.23
Розділ 2	<i>Федоренко Л. В. к.ф.н., доц.</i>	11.09.23	11.09.23
Розділ 3	<u>Вапіров С.Ю. к.ф.н., доц.</u>	23.10.23	23.10.23
Висновки	<u>Вапіров С.Ю. к.ф.н., доц.</u>	14.11.23	14.11.23

6. Дата видачі завдання 06.03.23

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	Червень 2023	Виконано
2	Добір фактичного матеріалу	Липень 2023	Виконано
3	Написання вступу	Вересень 2023	Виконано
4	Написання теоретичного розділу	Жовтень 2023	Виконано
5	Написання практичного розділу	Жовтень 2023	Виконано
6	Формулювання висновків	Листопад 2023	Виконано
7	Проходження нормоконтролю	Листопад 2023	Виконано
8	Одержання відгуку та рецензій	Грудень 2023	Виконано
9	Захист	Грудень 2023	Виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

(підпис)

Окружко К. О.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

Вапіров С.Ю.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

_____ (ініціали та прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ	11
1.1 Визначення поняття концепт.....	11
1.2 Лінгвокогнітивний аналіз	18
1.3 Демократія як концепт	26
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ДЕМОКРАТІЯ» В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	33
2.1 Лексичний аналіз.....	33
2.2 Метафоричні моделі: дослідження та інтерпретація.....	38
2.3 Асоціативне сприйняття 'демократії': Аналіз Асоціацій	49
РОЗДІЛ III. ПОРІВНЯННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ	60
3.1 Відмінності та схожість у використанні мови.....	60
3.2 Наслідки для розуміння демократії в обох культурах	64
Відмінності.....	66
Схожості	66
3.3 Рекомендації щодо роботи з міжкультурними концепціями.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

РЕФЕРАТ

Дипломна робота — 72 стор., 104 джерела.

Об'єкт дослідження: є специфіка використання мовних одиниць української та німецької мови, пов'язаних з концептом "демократія"/„Demokratie“.

Мета дослідження: вивчення когнітивних аспектів концепту "демократія"/„Demokratie“ в німецькій та українській мовах та їхнього впливу на сприйняття цієї ідеї у культурному контексті обох країн.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення розуміння концепту, розроблені в лінгвістиці (Є. В. Бондаренко, Н. В. Вдовиченко, Г. Б. Вишневська Т. П., Вільчинська, М. В. Ярмолінська, Т. Є. Храбан, Г. В. Гайдук, Полюжин М.М., І. С. Горобець, Н. О. Гудзь, О. В. Гундаренко, О. С. Джеріх, А. В. Карпенко, О. І. Маркова, Л. О. Петренко, Р. Evans, Lakoff G. R. Langacker, A. Wierzbicka та ін.)

Отримані результати: У ході дослідження з'ясовано, що в обох мовних та культурних спільнотах демократія є важливим концептом і розуміння цього концепту може варіюватися в залежності від культурного контексту та історичного досвіду. Зокрема, німецька лінгвокультура побудована на історичному контексті розбудови демократичних інститутів після Другої світової війни та на сьогодні образ демократії у німецькій мові розвивається у контексті європейського права. Натомість, для українців актуальною є як історична спадщина української держави та етапи побудови демократичного режиму управління, так і сучасний етап боротьби нашого народу за демократію проти авторитарних режимів, які прагнуть зруйнувати українську державність.

Аналіз метафор у контексті концепту «демократія» дозволяє виявити не тільки спільні метафори, які використовуються в обох мовах, але й унікальні метафори, які характеризують культурно-специфічне розуміння демократії у кожній мовній спільноті. Таким чином, лінгвокогнітивний

аналіз концепту «демократія» в німецькій та українській мові заснований на теорії концептуальної метафори і допомагає розкрити способи розуміння та вираження цього концепту у мові та мисленні людей в обох культурах.

Ключові слова: демократія, концепт, концептуальна метафора, свобода, рівність, участь громадян, цінності, культурні відмінності.

ВСТУП

Лінгвокогнітивні дослідження є галуззю науки, яка поєднує лінгвістику та когнітивну психологію. Вона досліджує, як мова впливає на наше мислення, сприйняття та розуміння світу. Ці дослідження займаються вивченням мовних процесів, таких як формування значень слів, способи організації мовної інформації, роль мови в утворенні категорій та концептів.

Сучасний світ підтверджує постійне змінення у сприйнятті політичних та соціокультурних концепцій, зокрема концепту "демократія"/„Demokratie“. Німецька та українська мови, як представники різних культурних спільнот, відображають цей концепт у різних світлових кутах, відображаючи особливості сприйняття демократії в обох країнах. Дана магістерська робота присвячена лінгвокогнітивному аналізу концепту "демократія"/„Demokratie“ в німецькій та українській мовах, метою якого є розкриття різних аспектів та інтерпретацій цього терміну у вищезазначених мовах.

Лінгвокогнітивні дослідження є актуальними в сучасному світі. Ця галузь досліджень поєднує мовознавство та когнітивну психологію, що дозволяє краще розуміти, як мова функціонує в мозку людини. Це відкриває нові можливості для вивчення процесів розуміння, творчості, сприйняття та мовного вирішення проблем. Лінгвокогнітивні дослідження відіграють важливу роль у багатьох галузях, таких як перекладознавство, мовна технологія, навчання мови, розробка інтелектуальних систем та багато інших. Вони допомагають покращити якість комунікації між людьми та машинами, що є особливо важливим у вік цифрових технологій.

Основним семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці виступає концепт. Саме у формі концептів виявляються складові знання і досвіду людини, а оскільки саме мова здатна виявити ці складові, то можна говорити про той факт, що існування концептів підтверджується посередництвом мови.

Лінгвокогнітивний аналіз концепту «демократія» в німецькій та українській мові може допомогти нам краще зрозуміти, як цей концепт розуміється та сприймається у різних культурах. Поняття «демократія» з одного боку розглядається як практичний інструмент для забезпечення соціального існування і формально трактується у політичному вимірі. З іншого боку, воно розуміється як цінність моралі та етики, більше пов'язана з культурою та психологічними процесами самовираження та самоідентифікації людини.

У німецькій мові, концепт «демократія» / „Demokratie“ може бути пов'язаний з ідеями свободи, рівності та права на голос у прийнятті рішень. Крім того, у німецькій культурі, демократія часто асоціюється з ідеалами просвітництва та науки. Українська мова, з іншого боку, може асоціюватися з концептами, пов'язаними зі справедливістю, громадянською активністю та національною ідентичністю. Крім того, українська культура має довгу історію боротьби за демократію, що може вплинути на сприйняття цього концепту.

Лінгвокогнітивний аналіз концепту «демократія» / „Demokratie“ в обох мовах може показати, які слова та фрази використовуються для опису цього концепту, а також які асоціації виникають при сприйнятті демократії носіями української та німецької мови і культури. Важливим є і вивчення чинників, що впливають на формування концепту, такі як історичні події, обставини, політичні дискурси (політика), рівень життя населення у різні відрізки часу, культурний контекст.

Концепти досліджувалися цілою низкою вчених, серед яких можна виокремити наступні імена: Є. В. Бондаренко [8], Н. В. Вдовиченко [11], Г. Б. Вишневська [12], Т. П. Вільчинська [13;14], М. В. Ярмолінська [59], Т. Є. Храбан [54], Г. В. Гайдук [15], Полюжин М.М., [45], І. С. Горобець [18], Н. О. Гудзь [23], О. В. Гундаренко [24], О. С. Джеріх [25], А. В. Карпенко [33], О. І. Маркова [40], Л. О. Петренко [77], Р. Evans [62], R. Langacker [75], A. Wierzbicka [81] та ін.

Втім, на сьогодні численні концепти все ще не досліджені достатньо на матеріалі різних типів текстів, зокрема і у порівняльному аспекті на матеріалі двох мов.

Актуальність дослідження концепту "демократія"/"Demokratie" у німецькій та українській мовах полягає в тому, що демократія є ключовим поняттям для розуміння політичного, соціального та культурного життя сучасних суспільств. Вивчення специфіки цього концепту у двох мовних середовищах дозволить розкрити культурні та мовні відмінності в уявленнях про демократію, її тлумачення та використання в різних сферах суспільства. Розуміння цих відмінностей сприятиме кращому міжкультурному діалогу, співробітництву та поглибленню взаєморозуміння між українським та німецьким суспільствами в контексті демократичних цінностей та норм.

Мета даної магістерської роботи полягає у вивченні когнітивних аспектів концепту "демократія"/"Demokratie" в німецькій та українській мовах та їхнього впливу на сприйняття цієї ідеї у культурному контексті обох країн. Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання:

1. Провести огляд теоретичних підходів до лінгвокогнітивного аналізу концептів у мовах.
2. Проаналізувати специфіку вживання лексичних одиниць, пов'язаних з концептом "демократія"/"Demokratie", в німецькій та українській мовах.
3. Вивчити культурні, історичні та соціальні фактори, які впливають на сприйняття та використання поняття "демократія"/"Demokratie" у різних культурах.
4. Провести порівняльний аналіз лінгвокогнітивних аспектів концепту "демократія"/"Demokratie" в німецькій та українській мовах.

Отже, цілями даної роботи є:

- **Аналіз когнітивних аспектів концепту "демократія"/„Demokratie“:** Вивчення та опис когнітивних структур, метафор, образів, асоціацій та інших лінгвістичних виразів, пов'язаних з поняттям "демократія" в німецькій та українській мовах.
- **Дослідження культурних аспектів концепту "демократія"/„Demokratie“:** Аналіз уявлень, цінностей, норм та стереотипів, пов'язаних з демократією, які відображають культурні особливості німецького та українського суспільства.
- **Визначення ролі концепту "демократія"/„Demokratie“:** Вивчення ролі, яку відіграє цей концепт у формуванні політичного, соціального та культурного ідентитету в німецькому та українському суспільствах.
- **Розкриття когнітивних аспектів концепту "демократія"/„Demokratie“:** Досягнення глибокого розуміння та опис когнітивних моделей, які стоять за поняттям "демократія", і визначення того, як ці моделі впливають на мовленнєву та культурну специфіку.
- **Аналіз культурного відтінку концепту "демократія"/„Demokratie“:** Осмислення та порівняння культурних різниць у сприйнятті демократії між німецьким та українським суспільствами.
- **Формулювання методів аналізу концепту "демократія"/„Demokratie“:** Розробка методології для лінгвокогнітивного аналізу та інструментів для оцінки впливу культурних та мовленнєвих аспектів на сприйняття та використання концепту "демократія"/„Demokratie“.

Предметом дослідження є концепт "демократія" (Demokratie) в німецькій та українській мовах. Цей концепт включає в себе ідеї, уявлення та цінності,

пов'язані з демократичним устроєм суспільства, правами та свободами громадян, участю громадян у прийнятті рішень, управлінні державою та багато іншого. Дослідження концепту "демократія"/„Demokratie“ включає аналіз його сприйняття, використання та відображення в мовленні та культурі обох національних спільнот.

Об'єктом дослідження є специфіка використання мовних одиниць, пов'язаних з концептом "демократія"/„Demokratie“, таких як слова, вирази, метафори, асоціації, що використовуються у текстах, урочистих заявах, політичних дискусіях, літературних творах, а також їх відображення у відомих творах культури, у публічному дискурсі, у повсякденному мовленні та в соціокультурному контексті.

Гіпотеза цього дослідження полягає в тому, що аналіз концепту "демократія"/„Demokratie“ (Demokratie) в німецькій та українській мовах виявить різницю у сприйнятті цього поняття в різних культурних та соціальних контекстах, що відобразиться в особливостях використання мовних одиниць, метафор, асоціацій, а також в текстах культури та публічному дискурсі кожної з мов. Виявлення цих відмінностей сприятиме кращому розумінню специфіки та значення концепту "демократія"/„Demokratie“ в контексті німецької та української ментальності та культури. Лінгвокогнітивний аналіз концепту "демократія"/„Demokratie“ в німецькій та українській мові може допомогти нам краще зрозуміти, як цей концепт розуміється та сприймається у різних культурах.

У роботі використано такі **методи дослідження**, як метод суцільної вибірки для відбору словникового та текстового матеріалу та мовних засобів репрезентації концепту «демократія» / „Demokratie“ у ньому; описовий метод, методи порівняння, зіставлення та узагальнення у ході вивчення теоретичних основ дослідження концепту; прийоми систематизації та лінгвістичної інтерпретації досліджуваного матеріалу в процесі аналізу засобів вербалізації

концепту «демократія» / „Demokratie“ в текстах публіцистичного та політичного дискурсів; концептуальний аналіз та кількісний аналіз засобів вербалізації концепту «демократія» / „Demokratie“ в українській та німецькій мовах; порівняльний аналіз для вивчення схожих та відмінних особливостей репрезентації концепту «демократія» / „Demokratie“ у двох порівнюваних мовах; лінгвокультурний аналіз для визначення культурної специфіки концепту «демократія» / „Demokratie“ та його ролі у формуванні політичного, соціального та культурного ідентитету німецького та українського суспільства.

Експериментальна база нашого дослідження включала збір текстів, що містили в собі концепт "демократія"/„Demokratie“ в німецькій та українській мовах. Ці тексти охоплювали політичні виступи, законодавчі акти, літературні твори та публічні заяви. Було проаналізовано "тексти культури", такі як прислів'я, приказки, афоризми та інші текстові матеріали у німецькій та українській мовах для виявлення особливостей у використанні та уявленнях про концепт "демократія"/„Demokratie“ у кожній з культур. Надалі, ми провели лінгвокультурний аналіз для вивчення мовних одиниць та метафор, пов'язаних з концептом "демократія"/„Demokratie“ в цих мовах та їхнього відображення в текстах культури обох національних спільнот. Крім того, наш дослідницький процес охоплював аналіз історичних факторів та подій, які вплинули на формування уявлень про "демократію" в обох мовах та культурах. Ми аналізували історичні документи, події та постаті, які стали символами демократії та суттєво вплинули на її розвиток в обох національних спільнотах.

Матеріалом дослідження лінгвокогнітивного змісту концепту «демократія» / „Demokratie“ в німецькій та українській мові послуговували: академічні статті та наукові праці з лінгвістики, когнітивної науки, семантики або семантичної лінгвістики, які досліджують концепт «демократія»; монографії та книги з лінгвістики, когнітивної лінгвістики, культурології або політичних наук, які розглядають поняття «демократія»; словники та

лексикографічні ресурси, джерела для отримання визначень, пояснень та лексичного оточення поняття «демократія» в німецькій та українській мовах; спеціалізовані політичні словники, енциклопедії або словники культури; тексти з публіцистики, політичних статей, заяв політиків та дискусійних форумів; результати корпусних досліджень, що дають уявлення про типові словосполучення, колокації та асоціації, пов'язані з концептом «демократія» / „Demokratie“ в німецькій та українській мові.

Наукова новизна дослідження зумовлена тим, що вперше лінгвокогнітивний та концептуальний аналіз був застосований для вивчення засобів вербалізації концепту «демократія» / „Demokratie“ на матеріалі української та німецької мов, а також для визначення культурної специфіки концепту в обох мовних та культурних спільнотах.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що робота є внеском у подальший розвиток питання про вербалізацію концептів на двомовному матеріалі та порівняльному аналізі концептів у двох неспоріднених мовах. Це дослідження також узагальнює та систематизує відомості про когнітивну метафору та її роль у репрезентації концептів, а також про історичні та культурні аспекти сприйняття демократії в українській та німецькій мовних спільнотах.

Практична значимість дослідження полягає у можливості використання результатів роботи в курсах лекцій з стилістики та лексикології, когнітивної лінгвістики, концептології, перекладознавства. Результати дослідження можуть бути матеріалом для написання студентських курсових та дипломних робіт, наукових публікацій, монографій та ін.

У німецькій мові, концепт „Demokratie“ може бути пов'язаний з ідеями свободи, рівності та права на голос у прийнятті рішень. Крім того, у німецькій культурі, демократія часто асоціюється з ідеалами просвітництва та науки.

Українська мова, з іншого боку, може асоціюватися з концептами, пов'язаними зі справедливістю, громадянською активністю та національною ідентичністю. Крім того, українська культура має довгу історію боротьби за демократію, що може вплинути на сприйняття цього концепту.

Отже у роботі будуть досліджені чинники, що впливали на формування концепту, такі як історичні події, обставини, політичні дискурси(політика), рівень життя населення у різні відрізки часу, буде досліджений також і культурний контекст.

Демократія є важливим концептом у більшості культур, і розуміння цього концепту може варіюватися в залежності від культурного контексту та історичного досвіду.

Аналіз метафор у контексті концепту "демократія"/„Demokratie“ дозволяє виявити не тільки спільні метафори, які використовуються в обох мовах, але й унікальні метафори, які характеризують культурно-специфічне розуміння демократії у кожній мовній спільноті.

Таким чином, лінгвокогнітивний аналіз концепту "демократія"/„Demokratie“ в німецькій та українській мові заснований на теорії концептуальної метафори і допомагає розкрити способи розуміння та вираження цього концепту у мові та мисленні людей в обох культурах.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

1.1 Визначення поняття концепт

У сучасних лінгвістичних дослідженнях термін "концепт" має різні визначення залежно від контексту дослідження. Він використовується в різних дисциплінах, включаючи лінгвістику, філософію, психологію, культурологію та інші. Різні наукові школи та дослідники можуть мати відмінні підходи та розуміння до цього терміну. Однак, загальна ідея "концепту" полягає в тому, що він є когнітивною одиницею, що відображає наше розуміння та сприйняття світу. Ось декілька поширених визначень терміну:

З погляду когнітивної лінгвістики, "концепт" - це основна одиниця когнітивної структури, яка відображає уявлення та знання про об'єкти, явища, події або ідеї. Концепти відображаються мовою через лексичні одиниці та мовні вирази. [75]

У семантичній лінгвістиці, "концепт" визначається як ментальна структура, що включає основні атрибути та відношення, пов'язані з поняттям. Концепти можуть мати різні рівні абстракції та ієрархічну організацію. [68]

У пізнавальній лінгвістиці, "концепт" розглядається як ментальна репрезентація знання про світ, що формується через сприйняття, досвід та мовні структури. Концепти впливають на розуміння мовлення та його інтерпретацію. [65]

Важливо відзначити, що в різних лінгвістичних підходах та дослідженнях можуть бути використовувані відмінні визначення та розуміння терміну "концепт", оскільки це поняття досліджується з різних перспектив та теоретичних рамок.

У когнітивній лінгвістиці вважається, що концепти формуються на основі нашого досвіду, сприйняття світу та взаємодії з ним. Вони можуть мати різні рівні абстракції та ієрархічну структуру. Концепти активно використовуються в мові та виражаються через лексичні одиниці, фрази та мовні вирази. Мова виконує роль засобу передачі та вираження концептів, допомагаючи нам комунікувати та обмінюватися інформацією про світ. Когнітивна лінгвістика розглядає концепти як ключові для розуміння мови та культури, оскільки вони впливають на формування семантичних структур, метафоричних виразів, ментальних моделей та способів опису світу мовою. Дослідження концептів дозволяє розкрити когнітивні механізми, що лежать в основі мовного сприйняття, його спосіб, мислення, розуміння, класифікацію, організацію та вираження інформації.

На сьогодні, термін "концепт" є ключовим у когнітивній лінгвістиці, проте його трактування відрізняється значно між різними науковими школами та вченими. Водночас, поняття "концепт" широко використовується в сучасних дослідженнях у філософії, логіці, психології, культурології, літературознавстві і несе на собі вплив всіх цих тлумачень. Семантичний простір конкретної мови формується за допомогою концептів, і через цей простір можна вивчити структуру знань.

Як зазначає Ж. Краснобаєва-Чорна, «у сучасній літературі можна виділити сім аспектів інтерпретації концепту: логіко-філософський (Дж. Кемені, Ч. Пірс, Г. Фреге), власне філософський (Ж. Дельоз, Ф. Гаватарі), лінгвістичний (В. Гак, О. Тараненко), лінгвокультурологічний (А. Вежбицька, В. Іващенко), когнітивний (О. Цапок), психолінгвістичний (О. Селіванова, В. Старко, І. Штерн, Л. Лисиченко) та літературно-культурологічний (Л. Грузберг, О. Кагановська), які відображають складну і суперечливу природу самого концепту і наукового знання про нього» [36].

Концепт не виникає безпосередньо зі словникових значень окремого слова, а виникає в результаті взаємозв'язку між словниковим значенням та особистим або колективним досвідом. Основою для формування концепту є реальні явища дійсності, які стають об'єктом оцінки. Проте, для того, щоб оцінити об'єкт, людина повинна процесувати його через себе, і момент процесування та оцінки стає моментом формування будь-якого концепту у свідомості особи, яка належить до певної культури [45].

Термін "концепт" виник від латинського терміну "conceptus", що перекладається як "думка" або "поняття". У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" під редакцією В. Бусела, концепт визначається як "формулювання, загальне поняття, думка"[85]. Це ж підтверджує "Словник іншомовних слів" за редакцією О.Мельничука, подаючи ще значення: "В логіці – смисл знака (імені)" та "Загальна думка, формулювання"[94,с.360]. За К.Ю. Голобородько, концепт є категорією мовного мислення, яка узагальнює знання та досвід людини, відображає потенційні ресурси свідомості та відтворює концептуальну картину світу мовної особистості. Людина використовує концепти у своєму мисленні, аналізуючи, порівнюючи та поєднуючи різні концепти, що призводить до формування нових концептів. На відміну від понять, які відображають загальні та істотні ознаки предмета або явища, концепт може відображати будь-які ознаки об'єкта, навіть не обов'язково істотні. Різниця між поняттям і концептом визначається різними підходами до пізнання. Концепт виступає посередником між словом і дійсністю, зберігається в семантичній пам'яті людини та формує її концептуальну картину світу. Формування концептів у свідомості людини може відбуватися різними способами, такими як чуттєвий досвід, предметно-практична діяльність, експериментально-пізнавальна та теоретично-пізнавальна діяльність, мисленнєва діяльність, вербальне і невербальне спілкування [19].

Лінгвокогнітивна теорія та прагмалінгвістика вивчають реальні процеси створення та розуміння текстів як частину мовленнєвої діяльності. У нашій свідомості вони представлені концептами та різними видами фреймів, які утворюють когнітивну картину світу. Однак ці когнітивні категорії, такі як концепти, фрейми та гештальти, сьогодні інтерпретуються як сучасні відображення традиційних логічних, психологічних та соціологічних категорій. Для вивчення формування, структури та становлення концепту використовується концептуальний аналіз, що оперує різноманітними термінами: конкретно-чуттєвий образ, уявлення, схема, поняття, прототип. Перш за все, конкретно-чуттєвий образ відображає конкретний предмет або явище у свідомості людини. *Уявлення*, у свою чергу, узагальнює чуттєві образи різних предметів і явищ. *Схема* представляє собою мисленнєвий зразок предмета або явища, який має просторово-контурний характер. *Поняття* включає найбільш загальні та істотні ознаки предмета або явища, його об'єктивні, логічно модульовані характеристики. *Прототип* передає уявлення про типовий член певної категорії. *Пропозиційна структура*, або *пропозиція*, використовується для концептуалізації організації людських знань. *Фрейм* містить об'ємну, багатокomпонентну інформацію про стереотипну ситуацію. *Сценарій*, або *скрипт*, розгортає фрейм у часі через послідовні етапи та епізоди. *Гештальт* втілює концептуальну структуру, цілісний образ, що поєднує чуттєві та раціональні компоненти в єдності й цілісності, що виникає як результат цілісного сприйняття ситуації та є більш абстрактним рівнем сприйняття: недискретним, неструктурованим знанням. [25]

Отже, як елементи свідомості, концепти не залежать від мови і людина володіє словником не лише на рівні значень, а на рівні смислів, тобто концептів та концептуальних ознак. Мовні засоби передають лише частину концепту за значенням слова (наприклад, за допомогою синонімів, різних визначень або описів). Значенням слова стає сам концепт, який відтворюється за допомогою

мовних знаків. На граматичному рівні мови, у сполучниках, займенниках та частках, важко окреслити конкретне значення. З іншого боку, за ними стоять зрозумілі концепти, такі як з'єднання, протиставлення, вказівка, заміщення предмета чи особи і т.д. Саме тому аналіз концепту включатиме семантичний аналіз, який у свою чергу передбачає колективні знання, тобто знання, якими користується певна спільнота, і які є загальними для всього колективу. Когнітивний аналіз зосереджується на колективних та суб'єктивних знаннях, оскільки пізнання та мислення є індивідуальними за своєю природою. Ієрархія організації та змісту різних типів концептів, а також різноманітність способів їх репрезентації у свідомості людини відображають неоднорідність предметів і явищ навколишнього середовища.

Лексичні, фразеологічні та граматичні концепти відрізняються один від одного. Лексичні концепти передаються значенням окремих слів, фразеологічні - значенням фразеологічних одиниць, а граматичні - граматичними формами, категоріями та синтаксичними конструкціями. Існують класифікації, запропоновані такими авторами, як Дж.Лакофф (1990), Дж.Тейлор (1995), та іншими. Лексичні концепти включають конкретно-чуттєві образи, які передаються значеннями більшості слів, що описують конкретні наочні характеристики, назвами прототипів різних категорій предметів та конкретними зоровими образами. Уявлення або "мисленнєва картинка" виражається через лексичні одиниці, що вказують на клас конкретних предметів, за допомогою візуального, тактильного тощо позначення зовнішніх ознак об'єкта чи явища, а також внутрішньою формою слова.

Отже, концепт — це психологічне утворення, що виступає основною одиницею мисленнєвого коду людини. Він має внутрішню структуру і формується шляхом пізнавальної (когнітивної) діяльності людини у суспільстві. Концепт несе комплексну інформацію про певний предмет або явище,

відображає спосіб інтерпретації цієї інформації суспільством і ставлення суспільства до цього предмета чи явища [5].

Концепти глибоко вплетені в культурний і соціальний контекст. Вивчення концептів допомагає розуміти, які цінності, переконання і норми панують у різних суспільствах і є ключовим для розуміння культурних і соціальних відмінностей між різними суспільствами та групами людей. Це допомагає розкрити різницю в поглядах і цінностях між різними культурами, а також сприяє побудові міжкультурного діалогу. Вивчення концептів, таких як "свобода", "справедливість" або "гідність", дозволяє нам поглиблено аналізувати, як ці поняття інтерпретуються в різних культурних середовищах і як вони впливають на життя суспільства.

Концепти часто відображаються в мові. Кожна мова специфічна, в ній відображений своєрідний національний характер. Оскільки різні мови концептуалізують світ неоднаково, то через зіставлення мов виявляються відмінні концептуальні структури світу. Вивчення концептів сприяє кращому розумінню мовних структур, семантики та вживання мови. Аналіз концептів, що мають важливе значення для сприйняття світу та втілені у мовних формах, може бути розкритий за допомогою семантичного аналізу. Цей підхід включає методи теорії прототипів, семантичних примітивів та поелементного розбору концептів. Також важливим є опис слів, які відображають різні аспекти змісту концепту. Дослідження кожного окремого концепту в мистецькій системі дає можливість виявити загальні та специфічні особливості в різних його аспектах, що сприяє глибшому розумінню системних закономірностей мови в цілому. Аналіз мови дозволяє виявити, які слова, фрази або метафори пов'язані з певним концептом і як вони можуть впливати на сприйняття цього концепту в суспільстві. Прикладом може бути вивчення того, як мова впливає на сприйняття політичних концептів, наприклад, як використання певних термінів або образів може впливати на громадську думку та переконання. Такий аналіз

допомагає краще розуміти комунікаційні процеси і вплив мови на сприйняття інформації.

Моделюючи структуру концепту "демократія"/„Demokratie“ за польовим підходом у когнітивній лінгвістиці, ми розрізняємо кілька елементів. У цьому підході ключовим є ядро, що представляє основне поняття концепту, виражене самим його іменем. Далі, важливою є інтерпретаційна зона, яка включає основні лексичні репрезентації імені концепту, такі як синоніми. Нарешті, в польовому підході є периферія, що охоплює асоціативні та образні представлення, а також стилістично відмінні вирази тощо. Досліджувана концепція розглядається у взаємозв'язку з парадигматикою та асоціативними зв'язками. Це сприяє використанню системно-мовного підходу, що, в кінцевому підсумку, дозволяє створити набір типових і ситуативних пропозицій, у двох мовах (української та німецької) у яких центральне місце займає вивчений концепт.

1.2 Лінгвокогнітивний аналіз

Лінгвокогнітивний аналіз базується на комбінації лінгвістики і когнітивної науки. Основні теоретичні основи лінгвокогнітивного аналізу включають наступні аспекти:

Концептуальна метафора: Згідно з теорією концептуальної метафори, запропонованою Джорджем Лакоффом і Марком Джонсоном, метафори використовуються для створення інтуїтивних зв'язків між абстрактними поняттями і конкретними образами. У лінгвокогнітивному аналізі концепту "демократія"/„Demokratie“ дослідники можуть використовувати метафори для розкриття способів, якими цей концепт розуміється та сприймається в мові та мисленні. **Концептуальна метонімія** передбачає заміну одного поняття іншим на підставі їхньої контекстуальної асоціації. В лінгвокогнітивному аналізі дослідники можуть розглядати концепт "демократія"/„Demokratie“ через його метонімічні зв'язки з іншими поняттями або образами, що відображаються у використуваних мовних виразах. **Когнітивна граматики** зосереджується на вивченні того, як мова відображає когнітивні структури та організацію інформації у мисленні. В контексті лінгвокогнітивного аналізу, використання когнітивної граматики може допомогти виявити, які мовні конструкції та граматичні засоби використовуються для вираження концепту "демократія"/„Demokratie“ і як вони структуруються в мовленні. **Концептуальні рамки** визначають спосіб, якими поняття структуруються в мисленні та мовленні. Лінгвокогнітивний аналіз може розглядати концепт "демократія"/„Demokratie“ через концептуальні рамки, що включають уявлення про політику, управління, участь громадян тощо [58].

Ці теоретичні основи надають базис для розуміння та аналізу концепту "демократія"/„Demokratie“ в рамках лінгвокогнітивного дослідження. В нашому дослідженні будуть застосовуватися ці підходи для аналізу мовних виразів,

метафор, метонімії та інших когнітивних структур, що пов'язані з досліджуваним концептом.

Аналіз лінгвопоетичних текстів має два етапи. Перший - розкриття механізмів формування та осмислення словесних образів. Це включає виявлення архетипів, заповнення образ-схем архетипів і базових концептів, а також вилучення концептуальних схем образів. Цей етап також охоплює розкриття механізмів вербалізації концептуальної структури образів

Другий етап - вивчення лінгвокогнітивних операцій, що формують образний простір тексту, таких як конкретизація, спеціалізація та модифікація. Лінгвокогнітивні процедури для формування концептуальних та вербальних аспектів образів передбачають розширення та узагальнення.

Аналіз концепту буде включати опис концепту, який містить спеціальні дослідницькі процедури, що служать для тлумачення значення самого концепту та його найближчих позначень. Зазвичай ці процедури включають такі елементи, як дефінування, контекстуальний аналіз, етимологічний аналіз, пареміологічний аналіз, інтерв'ювання, анкетування, коментування.

За вченими (Ю.С. Степанов, К.Ю. Голобородько та ін.), аналіз концепту передбачає використання "текстів культури" (прислів'я, приказки, афоризми, фразеологізми, відомі твори духовної культури тощо), оскільки концепти залежать від національного, соціального, культурного, професійного, сімейного та особистого досвіду людини, яка користується цим концептом. Деякі мовознавці також вказують на наявність авторських концептів [20].

Особливу увагу буде приділено концептуальному аналізу., оскільки концептуальний аналіз є одним із ключових елементів лінгвокогнітивного дослідження. Він допомагає вивчати та розуміти, як мовні структури впливають на формування концепцій у свідомості людей. Розкриття концептуальних основ дозволяє виявляти внутрішню структуру понять, цінностей, уявлень, що відображаються в мові та мовних конструкціях. За М. Пполужином, метод концептуального аналізу відображає те, як мова відтворює знання людини про

світ, виражене у словниках та мовних конструкціях [46]. Основна мета цього підходу полягає в розкритті та осмисленні структури вербалізованого концепту, виявленні системних зв'язків, характерних для нього, та порівнянні з іншими концептами. Концептуальний аналіз розширює свій промінь на різноманітні сфери, такі як культурологія, історія, психологія, соціологія та філософія. Він ураховує не лише словникове значення, а й особистий досвід, асоціації та культурний контекст, що допомагає збагатити розуміння концепту та його використання в мові. Цей метод відрізняється від семантичного аналізу, оскільки включає додаткові аспекти, виходячи за межі виключно лінгвістичного підходу. Такий аналіз дає змогу зрозуміти, які культурні або індивідуальні аспекти впливають на сприйняття і використання мови та які відображені в мовних структурах концептуальні моделі впливають на сприйняття світу.

Також важливо зазначити про відмінність між семантичним і концептуальним аналізом. Семантичний аналіз передбачає перерахування значень певної лексеми та її зв'язків і відношень з іншими словами. У свою чергу, концептуальний аналіз спрямований на встановлення смислу, навколо якого групуються слова, категорії та загальні знання. Концептуальний аналіз семантики мовних одиниць включає різні методи, які спрямовані на пошук концептів, що формують когнітивну структуру мовного знаку та втілюють знання людини про світ. У роботі Л.І. Белехової висвітлено, що словесний поетичний образ поєднує різні типи знань, такі як базові, архетипні, конвенційні (стереотипні) та індивідуальні [6]. З такого погляду словесний образ представляє собою лінгвокогнітивну конструкцію, що включає передконцептуальну, концептуальну та вербальну сторони.

Як спосіб концептуалізації, та когнітивним процесом, який виражає та формує нові поняття та без якого отримання нового знання є неможливим ми можемо розглядати концептуальну метафору.

Для дослідження концепту "демократія"/„Demokratie“ в когнітивній лінгвістиці та культурному контексті німецької та української мов використовуються різні методи та підходи, які допоможуть розкрити багатогранність та глибокий зміст концепту "демократія"/„Demokratie“ в мовах та культурах німців та українців.

Основні з них включають:

Вивчення лексичних одиниць, які пов'язані з концептом "демократія"/„Demokratie“ в обох мовах (лексичний аналіз). Це включає визначення синонімів, антонімів, специфічних лексичних особливостей та порівняння між мовами.

Аналіз метафор – їх виявлення, та встановлення, як вони пов'язані з концепцією "демократія"/„Demokratie“ у текстах обох мов. Метафори можуть розкривати способи сприйняття та відношення до демократії;

Вивчення та аналіз асоціацій, які виникають у мові та культурі, коли йдеться про демократію, що дозволить розкрити, які аспекти та образи пов'язані з цією концепцією.

Вивчення історичного впливу – розгляд історичних факторів та подій, які вплинули на формування концепту "демократія"/„Demokratie“ у німецькій та українській мовах та культурах.

Використання теорії концептуальної метафори – дослідження того, які метафори використовуються для репрезентації демократії та як вони впливають на сприйняття цієї концепції.

Теорія концептуальної метафори

Лінгвокогнітивний аналіз концепту "демократія"/„Demokratie“ в німецькій та українській мові базується на теоретичних основах, зокрема на теорії концептуальної метафори. Теорія концептуальної метафори відноситься до когнітивної лінгвістики і вивчає, як метафоричні вирази та структури впливають на наше сприйняття, розуміння та використання мови. Згідно з цією

теорією, метафора не обмежується лише літературною фігурою, а є фундаментальним механізмом мислення, який впливає на утворення і розуміння концептів [52].

Метафоризація, згідно з теорією Джорджа Лакоффа та Марка Джонсона, полягає в переносі концепту або структури знань із "джерелової" області (source domain) на "цільову" область (target domain). Під час метафоризації елементи концепту "цілі" організовуються за аналогією з концептом "джерела" (source domain). Інакше кажучи, відбувається "метафоричне відображення" (metaphorical mapping), де концепти одного поля передаються на інше поле, що включає "когнітивне відображення" (cognitive mapping) [71]. Цей процес базується на гіпотезі інваріантності (Invariance Hypothesis), що передбачає часткове відтворення структури джерела в структурі цілі. У відповідності до підходу Джорджа Лакоффа та Марка Джонсона, метафори використовуються для створення інтуїтивних зв'язків між абстрактними поняттями і конкретними образами [71]. Ця теорія вважається однією з ключових теорій у когнітивній лінгвістиці. Згідно з нею, метафори є не лише риторичними прийомами, але мають глибокі концептуальні основи. Вони відображаються у нашій мові та мисленні, допомагаючи нам розуміти абстрактні концепти за допомогою більш конкретних та сприйнятливих образів. Творці теорії зазначають, що ми використовуємо візуальні, фізичні або досвідчені аспекти одного концепту (називається джерелом) для розуміння та опису іншого концепту (називається цільовим). Наприклад, ми можемо говорити про "час як гроші" або "любов як вогонь", використовуючи метафоричні переноси, щоб передати наше розуміння цих концептів [63]. Теорія концептуальної метафори має велике значення в когнітивній лінгвістиці та інших галузях дослідження мови та культури, адже досліджує, як та які метафоричні структури організовані в систему, яка визначає наше сприйняття світу. Вона досліджує, як метафори використовуються в мові, літературі та культурі, і як вони впливають на наше мислення, уявлення та

сприйняття реальності. Саме тому теорія концептуальної метафори є надзвичайно корисною у нашому дослідженні, оскільки допомагає розкрити, як ми концептуалізуємо складні або абстрактні поняття через прості та конкретні зображення. Через те що ця концептуалізація може бути різною в різних культурах та мовах, вона віддзеркалює специфіку кожного суспільства, в даному випадку — українського та німецького.

У сучасній лінгвістиці концептуальна метафора є важливим явищем і становить предмет активного дослідження. Теорія концептуальної метафори надходить нові підходи і пояснення завдяки розвитку когнітивної лінгвістики. Зараз метафора розглядається не лише як літературний засіб у поезії, але і як ключовий механізм нашої концептуальної системи.

Лінгвіст А. Ченкі відзначає, що концептуальна метафора не обмежується використанням у поетичних текстах, а виступає як засіб, за допомогою якого ми розуміємо і сприймаємо абстрактні концепти, перетворюючи їх на більш конкретні та доступні для розуміння [61]. Ця метафора допомагає нам виразити одні поняття у термінах інших, зрозуміти складні абстрактні ідеї, досягнути їх через аналогію зі знайомими об'єктами або поняттями.

Тож можемо з упевненістю сказати, що концептуальна метафора є могутнім інструментом, який допомагає нам сприймати і осмислювати складні концепти в більш доступній та конкретній формі.

Основою лінгвокогнітивного аналізу є комбінація лінгвістики і когнітивної науки. Окрім концептуальної метафори основними теоретичними основами лінгвокогнітивного аналізу є аспекти концептуальної метонімії, когнітивної граматики та концептуальної рамки.

Концептуальна метонімія

Концептуальна метонімія - це явище в когнітивній лінгвістиці, коли один концепт асоціюється з іншим на основі їхнього просторового, часового, причинно-наслідкового або часткового взаємозв'язку або коли один термін або вираз використовується для позначення іншого, оснований на їхньому зв'язку асоціації або семантичної близькості. Вона виникає, коли одне поняття замінюється іншим через їх взаємозв'язок або контекстуальні асоціації. В лінгвокогнітивному аналізі мови, дослідники вивчають як метонімічні зв'язки відображають певні концепти або відображають певні ідеї через асоціації. Це важливий аспект для розуміння того, як мова відображає наше сприйняття світу та взаємозв'язки між поняттями чи об'єктами [31]. Цей підхід може застосовуватися в лінгвокогнітивному аналізі поняття "демократія". В контексті дослідження концепту "демократія" лінгвокогнітивний аналіз може вивчати, які слова, вирази або концепти асоціюються з поняттям демократії в мові, які метонімічні відношення використовуються для вираження цього поняття, а також які образи чи асоціації зводяться до цього поняття. Адже явище концептуальної метонімії відображає взаємодію різних рівнів мови та мислення, де утворене слово не просто складається зі своїх частин, а відображає новий зміст, який походить від когнітивних процесів. Це стосується того, як у мові створюється специфічне слово, що не просто поєднує окремі поняття, але відображає нову концепцію чи співвідношення між ними. Наприклад, у лінгвокогнітивному аналізі концепту "демократія" можна дослідити, які слова чи фрази (наприклад, "вибори", "громадянські права", "голосування", "свобода слова") використовуються для вираження аспектів демократії і яке це має значення в контексті культури та сприйняття цього поняття в мові. Такий аналіз може розкрити не лише лінгвістичні особливості вираження концепту "демократія", а й когнітивні механізми, якими користується людський розум для сприйняття та уявлення про демократію через мову.

Ця форма когнітивної словотвірної метонімії може бути уявлена як віртуальне перехрестя, де різні механізми, такі як словотвірні, когнітивні, номінативні та етнокультурні процеси, взаємодіють. Це спричиняє зустріч концептів, семантичних примітивів або рамок у межах базової концептуальної сфери. Механізми концептуальної суміжності відображають як фізичний світ, так і ментальні уявлення, спричиняючи концептуальні метонімічні транспозиції. Ці транспозиції між суміжними концептами чи рамками дозволяють до певної міри зрозуміти, як мовець уявляє світ, враховуючи важливість тих результатів транспозицій, які ґрунтуються на концептуальних уявленнях [76].

За допомогою концептуальної метонімії у мові відбувається цікаве відображення ментальних концепцій через лексикон та вирази. Наприклад, за дослідженням Капранов О.П. [31, с. 59] у німецькій мові відображено ідею просторово-локальної концепції через різні похідні іменники. Ці слова створюють мовну картину світу, яка відображає етнокультурний характер та специфіку німецькомовної спільноти.

Механізми концептуальної суміжності дозволяють мовцям використовувати певні слова, які відображають спільний семантичний зв'язок, що визначається контекстуальними асоціаціями. Так, виникає можливість передати або зазирнути у ментальний світ мовця за допомогою метонімічних транспозицій, які утворюються через взаємозв'язки між поняттями, фреймами, чи семантичними примітивами.

Концептуальна метонімія, приміром, у німецькій мові здатна відобразити не лише фізичний простір, а й ментальні уявлення. Слова як "Gedenkstätte" (музей-пам'ятник), "Erholungsstätte" (місце відпочинку) чи "Kampfstätte" (місце бою) відображають існування певних об'єктів чи споріднених понять. Ці терміни відображають не лише ідею будівлі, а й ділянки землі, такі як парки, сквери чи інші місця. Такий ментальний лексикон свідчить про важливе місце,

яке займають просторово-локальні концепції в уявленні носіїв мови, підкреслюючи значення семантичного примітиву [ПРОСТІР] та його взаємодію з суміжними семантичними примітивами [ДІЯЧ] та [ЛЮДИНА] у концептуальній картині світу [31].

У нашому дослідженні ми будемо розглядати концепт "демократія" через призму метонімічних зв'язків, що допоможе виявити, які конкретні слова, вирази чи образи використовуються у мові, щоб передати аспекти демократії. Через дослідження метонімічних зв'язків розкриваються специфічні семантичні відношення та асоціації, які мають значення для культури та сприйняття поняття демократії у мовленні. Крім того, розгляд цих метонімічних зв'язків допомагає у визначенні того, як саме уявлення про демократію і її концепцію відображаються через мовні засоби та їхні використання в конкретному контексті. У висновку, це сприяє розумінню того, які аспекти демократії є найбільш значущими та як вони взаємодіють у ментальній картині світу носіїв мови.

1.3 Демократія як концепт

Лінгвокогнітивний аналіз демократії в обох мовах може показати, які слова та фрази використовуються для опису цього концепту, а також які асоціації виникають при сприйнятті демократії. Наприклад, в німецькій мові можуть використовуватися такі слова, як Freiheit (свобода), Gleichheit (рівність), Volksentscheidung (народне голосування), а в українській мові - права людини, громадянське суспільство, вибори; метафори у німецькій мові можуть використовуватися "Demokratie ist Freiheit" (демократія - це свобода) або "Demokratie ist Teilhabe" (демократія - це участь), тоді як українська мова може мати свої власні метафори, наприклад "Демократія - це воля народу" або

"Демократія - це рівність перед законом". Як вже було сказано раніше, поняття "демократія" має дві різні інтерпретації. З одного боку, вона розглядається як засіб для забезпечення соціального існування та використовується у політичному контексті. З іншого боку, вона розуміється як цінність, пов'язана з моральністю та етикою, що відображає культурні й психологічні аспекти самовизначення людини.

Демократія - це соціально-політичний концепт, що відображає принципи управління, що базуються на включеності, участі та правах людей. Це система влади, де вирішальний вплив на політичні рішення належить народові або представникам, обраним народом.

Концепт "демократія" походить від грецького терміну "demokratia" - влада народу, від "demos" - народ і "kratos" — влада. В давньогрецькому розумінні, ця концепція виникла як протиставлення закритим соціальним класам і базувалася на участі громадян у прийнятті державних рішень. Цей концепт може бути розглянутим з трьох основних інтерпретацій. Перша інтерпретація вбачає демократію як народовладдя, що виникло в Давній Греції та ґрунтувалося на прогресивних економічних і національних відносинах. Друга інтерпретація визначає демократію через відповідну організацію держави, де влада належить більшості, а принципи рівності та свободи є ключовими. Третя інтерпретація акцентує на колективній діяльності громадян у суспільних контекстах, партіях та об'єднаннях.

Для повноти уявлення про демократію, важливо врахувати різні теоретичні підходи, що вивчаються у політичній науці, філософії та соціології, а також історичний та етимологічний бік утворення цього поняття. Різні підходи до визначення демократії можуть надати загальне розуміння цієї концепції.

Провідні теоретичні підходи до демократії можна звести до чотирьох основних, зокрема:

1. Процедурний підхід: За цим підходом, демократія визначається як політичний режим, де влада належить народу або його представникам, а прийняття політичних рішень здійснюється через процедури, такі як вибори, голосування та консультації [37].

2. Справедливісний підхід: Цей підхід підкреслює рівність, справедливість та захист прав людей у демократичному суспільстві. Демократія розглядається як засіб досягнення справедливості та захисту прав людини, а принципи рівності та інклюзії вважаються центральними для цього підходу [3].

3. Деліберативний підхід: Цей підхід акцентує на важливості громадського діалогу та обговорення прийняття політичних рішень. Демократія розглядається як процес, у якому громадяни активно беруть участь у дискусіях, аргументаціях та раціональному обговоренні питань громадського інтересу [3].

4. Партисипативний підхід: Цей підхід підкреслює важливість широкої участі громадян у прийнятті політичних рішень. Демократія вважається активною участю громадян в політичному процесі, а також їхньою можливістю впливати на політичні рішення через участь у громадських організаціях, петиціях та інших формах демократичної практики [3].

Отже, аналіз різних аспектів демократії дозволяє зрозуміти це поняття у багатогранному світлі, що об'єднує як юридичні, політичні, соціальні, культурні, історичні та філософські аспекти.

Для порівняння концепту демократія в українській та німецькій мовах нам першочергово необхідно більш детально розглянути історичний та етимологічний контексти, оскільки вони розкривають корені, еволюцію та значення цього поняття. Етимологічний аспект дозволяє досліджувати

походження самого терміну "демократія" через мовні корені та його значення у витокових мовах. Це допомагає краще розуміти первинне семантичне навантаження та контекст, у якому виникло це поняття.

Українська мова взяла слово "демократія" з грецької мови, де "δημοκρατία" (demokratía) вказує на політичну систему, де влада належить народу чи громаді, де кожен громадянин має право висловлювати свою думку та впливати на управління державою. Це слово було запозичено в українську мову з інших європейських мов у процесі культурного обміну та розвитку політичних понять.

Німецька мова також запозичила термін "Demokratie" з грецької. У німецькому контексті в загальному розумінні це слово означає той же концепт - політичну систему, де влада знаходиться в руках громадян і виражає волю народу через вибори, голосування та інші демократичні процедури.

Вважається, що давньогрецький історик Фулідід (бл. 460–400 до н. е.) вжив вперше термін "демократія", пояснюючи його як поєднання слів "демос" (народ) і "kratos" (влада), тобто "народовладдя". Однак точний переклад цього терміна з грецької мови означає "народовладдя" і підкреслює суверенітет та верховенство народу щодо державної влади [91].

Окрім аналізу історичного походження та етимології, розгляд інших впливових чинників на розвиток концепту "демократія" у німецькій та українській мовах є не менш важливим. Ці фактори включають культурні, історичні, політичні та соціальні аспекти, які мають суттєвий вплив на сприйняття та розвиток уявлень про демократію в обох мовах. Оцінка цих впливів в контексті культурної та історичної спадщини дозволяє краще розкрити різноманітність та особливості розуміння концепту "демократія" у різних культурних середовищах, а також врахувати динаміку його розвитку відповідно до соціально-політичних контекстів.

Історичний аспект надає можливість вивчення етапів та контекстів, у яких формувалася демократія як політична система. Це може включати події, реформи, політичні рухи та інші фактори, які вплинули на розвиток та розуміння демократії в минулому. Історичний контекст впливає на сприйняття, роль та розвиток концепту "демократія". Історичний досвід України та Німеччини визначив різні виклики та підходи у формуванні демократії. Україна стикалася з більш складними переходами та нестабільністю через різні фази історії та вплив зовнішніх сил. У Німеччині історія об'єднання та наслідки двох світових війн сформували важливий елемент культури пам'яті та рефлексії.

Україна в історичному контексті пройшла складний шлях від середньовіччя до сучасності, зазнавши впливу різних імперій та держав. Довгий період під владою імперій (османської, австрійської, російської) сильно вплинув на формування політичної культури та свідомості українського народу. Політична історія України довгий час розглядалася з вузької ідеологічної призми і була під впливом радянської історичної науки. Вже це свідчить про відбиток того, як радянська система оцінювала події та процеси в історії України. Дослідження політичної історії окремого регіону або навіть цілої країни, яка пережила радянську добу, були обмежені та визначені ідеологічними стандартами. Ця специфіка досліджень часто призводила до вузької спрямованості в розумінні історичного минулого українців [90]. Важливою історичною подією була отримання Україною незалежності у 1991 році після розпаду Радянського Союзу. Цей перехід до демократичного ладу супроводжувався нестабільністю, економічними викликами та процесами самовизначення.

Неможливо не згадати величезний вплив козацтва на формуванні української ідентичності та розуміння демократії.. Цей вплив сприяв формуванню національних цінностей та понять, які зараз відіграють важливу роль у політичному та громадському житті України. Козацтво має багатий

спадок: елементи представницької демократії, громадянських свобод, рівності перед законом і громадянської участі, які мають коріння в козацьких традиціях [4], стали важливими складовими сучасної української демократії і її розуміння.

По-перше, козацтво сприяло ідеї громадської свободи та рівності. Рада, де члени козацького товариства обирали гетьмана чи військового провідника, працювала на основі загальних зборів, де рішення приймалася за участю більшості. Ця ідея демократії, де рішення приймаються більшістю, відкладала основу для розуміння національних цінностей, таких як свобода і рівність, які є ключовими компонентами демократії. По-друге, козацькі громади були активними учасниками власного управління та прийняття рішень. Це підтримувало ідею громадянської активності і обов'язку громадян брати участь у справах своєї громади, що є важливою частиною демократичного суспільства. По-третє, козацтво виступало за ідеї свободи, незалежності та захисту прав українського народу. Ця боротьба за права та свободи заклала основу для розуміння концепції прав людини, яка є невід'ємною частиною сучасної демократії. Нарешті, традиції співпраці та взаємодопомоги в козацьких громадах підкреслювали важливість спільності та громадянського суспільства в демократичному суспільстві.

Історія Німеччини також багата та розмаїта. Розділення на Східну та Західну Німеччину після Другої світової війни і подальше об'єднання в 1990 році мали великий вплив на політичний та культурний ландшафт країни [30]. Після об'єднання, Німеччина пройшла шлях до будівництва сильної демократії, зосереджуючись на принципах правової держави та гарантованих правах громадян. Історія Німеччини, зокрема періоди нацизму та розділення, справили великий вплив на формування національної свідомості і ролі демократії у суспільстві.

В Україні і Німеччині **соціальні фактори** грають роль у формуванні розуміння та підтримки демократії. Однак, їхні вияви різняться. Україна, з

одного боку, має більше викликів у процесі будівництва демократії через історичні, економічні та політичні обставини. Німеччина, з іншого боку, має розвинену систему та стабільність, що сприяє більш активному участі громадян у демократичних процесах. Роль соціальних аспектів у формуванні розуміння та ролі концепту "демократія" в німецькому та українському суспільстві визначається рівнем освіти, економічним станом, соціальною стабільністю та іншими факторами, які впливають на сприйняття та активність громадян у демократичних процесах.

В Україні існує ряд соціокультурних особливостей, які можуть впливати на сприйняття та роль концепту "демократія" [9]. Після відокремлення від СРСР та отримання незалежності у 1991 році, Україна пройшла складний шлях до демократичного розвитку. Неоднорідність в рівні розвитку різних регіонів та соціальних груп може вплинути на активність громадян у демократичних процесах. Високий рівень освіти і освіченості у деяких частинах суспільства може сприяти розумінню та активному участю у демократичних ініціативах. Однак, економічна нерівність та корупційні практики можуть стати перешкодою для повноцінної демократії. В Німеччині, яка є однією з провідних демократій світу, соціальні аспекти також впливають на сприйняття концепту "демократія". Високий рівень освіти та освіченості сприяє активному громадянському участю у політичних процесах. Соціальна стабільність та ефективна соціальна система допомагають утримувати довіру громадян до державних інституцій. Проте, існує також соціальна нерівність, яка може впливати на розуміння та підтримку демократичних принципів.

Політичні аспекти в Німеччині та Україні впливають на сприйняття та реалізацію демократії в цих країнах. Їхні політичні системи, структури влади та системи виборів формують різні підходи до демократії, і впливають на спосіб її функціонування. У Німеччині, федеративна структура грає ключову роль. Країна поділена на 16 федеральних земель, кожна з яких має свою конституцію

та власну владу в різних сферах. Ця система організації влади від регіону до федерального рівня впливає на процеси прийняття рішень та реалізацію демократії, оскільки багато важливих справ вирішується на рівні федеральних земель, а не лише на федеральному рівні [64]. Крім того, система виборів, яка включає суміш індивідуальних кандидатів та партійних списків, надає громадянам можливість обирати конкретних представників у Бундестаг (федеральний парламент) та у регіональні парламенти. Часті коаліційні уряди також свідчать про важливість взаєморозуміння та компромісів між різними партіями. Україна також має багатопартійну систему та складну політичну обстановку [88]. Однак країна пережила процес децентралізації влади, який передбачає більше повноважень для місцевих громад та регіонів [90]. Проте реалізація цього принципу не є однаковою у всіх регіонах, і деякі з них можуть бути більш або менш централізованими у питаннях влади. Виборча система України ґрунтується на пропорційному представництві з відкритими списками, що дає громадянам можливість голосувати за конкретних кандидатів та партії [80; 2].

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ДЕМОКРАТІЯ» В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1 Лексичний аналіз

Досліджуючи зміст концепту «демократія» / „Demokratie“, передусім необхідно з'ясувати словникові дефініції імені концепту та ключові значення, пов'язані з цим концептом. Перш за все, необхідно звернутися до визначень демократії в словниках, академічних джерелах та офіційних документах для зрозуміння того, як концепт формулюється у мові.

Відповідно до «Політологічної енциклопедії» авторства А. О. Карасевич та Л. С. Шачковської, поняття «демократія» походить від грецького слова «demokratia», що означає «народовладдя» / “Herrschaft des Volkes”. Це поняття виникло в давньогрецькому суспільстві, де була специфічна система цінностей та ідеалів, зокрема головними вважалися свобода, рівність, народний суверенітет, права людини. Від тих часів і до наших днів демократія залишається об'єктом живого інтересу для вчених, політиків та громадян, особливо в країнах, що розвивають суспільство та прагнуть відступити від авторитарних чи бюрократичних режимів. За словами відомого американського політолога Р. Даля, після багатьох століть аналізу політики, концепція демократії залишається недостатньо переконливою, незалежно від того, чи розглядати її як етичну теорію, чи як спробу відтворити реальний світ [57].

Розглянемо зміст поняття «демократія» на матеріалі українських словників та енциклопедій. Зокрема, вказується, що українська лексема «демократія» вперше зафіксована у XVII ст. у значенні «системи урядування, де влада перебуває в руках народу загалом» (Історичний словник, с. 693). У лексикографічних джерелах XIX ст. це слово часто визначалося як «народоправство» [99, с. 490].

Термін «демократія» в «Енциклопедії Сучасної України» (ЕСУ, 2007) розглядається як «державний лад, що ґрунтується на принципі народовладдя, забезпеченого формуванням уряду шляхом виборів та відповідальності уряду перед народом» [87]. Згідно з електронним словником (Termin.in.ua), «демократія» є політичною системою керування державою, ґрунтованою на принципах народної влади [Termin.in.ua].

Інші словники тлумачать зв'язок між визначеннями «форма управління, політичний лад, за якого верховна влада приналежить народові» [101] та «форма, принцип керівництва якимось колективом, де активна участь цього колективу в здійсненні різних заходів забезпечується» [98].

У «Словнику чужомовних слів» І. Бойкова та О. Ізюмова [83] поняття «демократія» тлумачиться як «форма управління, в якій влада формально належить «всьому народові» – безпосередньо народному зібранню (віче, референдум) або обраним представникам – парламенту і т. д.» [83, с. 134]. У іншому лексикографічному джерелі зустрічається таке пояснення цього терміну: «Демократія – це форма організації та функціонування політичної системи, що базується на визнанні народу джерелом влади. Вона передбачає його право брати участь у вирішенні державних справ, поєднане з широким спектром громадянських прав і свобод» [103].

Сучасні джерела часто надають відповідник терміну «демократія» українське слово «народовладдя». Це визначення описує систему управління, в якій верховна влада належить народу, і його представники вільно обираються для участі в урядуванні та прийнятті рішень, що стосуються держави [93].

Термін "демократія" широко використовується як у публіцистичному, так і в художньому стилях української мови. У творах П. Загребельного виявлено ряд оригінальних іменників, таких як "дармократія", "димократія", "домократія", "дурнократія" і т.д. [29], які мають негативне значення, пов'язане зі владою. Ці слова акцентують негативні аспекти влади через семантику їхніх основних компонентів. Їхня виразність зростає, коли такі

оригінальні терміни повторюються або використовуються у межах одного тексту з різноманітністю вимови або лексики.

Аналіз словникових та енциклопедичних дефініцій терміну «демократія» в українській мові показав, що до ядра змісту цього концепту можна віднести такі лексичні елементи, як «державний лад», «форма управління», «політична система», «політичний лад», «народовладдя». Ключовими семантичними складовими ядра цього концепту, відтак, є семи «лад / устрій / форма / система», «влада» та «народ». Отже, поняттєва складова концепту «демократія» в українській мові визначається як народовладдя, підконтрольність державного управління виборцям і суспільна рівноправність.

Розглянемо також зміст концепту „Demokratie“ у німецькій мові. Етимологічний онлайн словник німецької мови Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache (DWDS) надає таке визначення “Demokratie”:

1. *(politisches) Prinzip, das freie Willensbildung und die gleichberechtigte Mitbestimmung jedes Einzelnen einer Gemeinschaft an deren Gestaltung vorsieht.*

2. *Regierungsform, in der (nominell bzw. im Idealfall) die Herrschaftsausübung (direkt durch Volksabstimmungen o. Ä. oder indirekt durch Wahlen) bei den formal gleichberechtigten Staatsbürgern liegt.*

Згідно з цими визначеннями, “demokratie” ідентифікується як політичний принцип, що передбачає свободне формування волі та рівноправну участь кожного окремого індивіда у формуванні спільноти, а також як форма управління, де (формально або в ідеальному випадку) здійснення влади (прямо через народні референдуми або подібні заходи, або ж опосередковано через вибори) лежить у руках формально рівних громадян держави.

Існують також наступні визначення “Demokratie”: *Volksherrschaft* *ausgriech. demos „Volk“ undgriech. kratein „herrschen“, zugriech. kratos „Kraft, Macht, Gewalt“*. Це визначення означає "правління чи влада народу" або "володарювання народу", що вказує на концепцію влади, яка виходить від народу чи його представників.

Вивчення лексичного змісту концепту «демократія» / „Demokratie“ вимагає також і аналізу синонімічних та антонімічних сполук цієї лексеми у відповідній мові. Так, в українській мові «Словник синонімів української мови» фіксує такі синоніми до слова «демократія»: «народоправство», «народовладдя» [32]. Українське слово «народовладдя» є відповідником до слова демократія та його синонімом. Еквівалентом відповідно є і термін «народоправство». У «Етимологічному словнику української мови», знаходимо додаткові даньослов'янські запозичення з грецької мови до лексеми «демократія»: «демократія», «демократ», «демократизм», «демократизація», «демократичний», «демократизувати», ст. «демокрація» (XVII ст.). Лексеми «народоправство» та «народовладдя», синонімічні до слова «демократія» відповідають значенню словосполучення «народне управління». Ці синоніми утворені від основи іменника «народ» і дієслова «правити, володіти; бути сильним» [86].

Окрім того, поняття «демократія» в українській мові має широкий спектр інших синонімів. Наприклад, до 1917 р. синоніми для демократії включали терміни: «народне правління», «народодержавність», «мироуправство» та ін. Ці варіанти були протилежні поняттям, таким як «самодержав'я», «єдинодержав'я», «аристократія» та «абсолютизм», які, відповідно, є антонімами до слова «демократія» [93, с. 116].

Основним антонімом до «демократія» є «абсолютизм». Електронна версія «Великої української енциклопедії» надає таке визначення: «Абсолютізм (франц. absolutisme, від лат. absolutus – «необмежений, безумовний») – різновид самовладдя (одноосібного правління); політичний режим, за якого влада повністю належить монархові і здійснюється через підпорядкований особисто йому бюрократичний апарат» [84]. Протилежними демократії державними формами управління також є диктатура, авторитаризм, тоталітаризм та монархія, оскільки у цих режимах влада не належить народу, а зосереджується

у руках пануючого в державі класу або ж окремої особи та спирається на силу, а не на свободу й рівноправ'я.

Сучасні публіцистичні тексти, зібрані в корпусі текстів української мови на порталі *nova.info* [89], засвідчують поширення словосполук: «демократія анархістська», «демократія дефектна», «демократія економічна», «демократія електронна (е-демократія)», «демократія імітаційна», «демократія мітингова», «демократія плебісцитарна», «демократія плюралістична», «демократія рефлексуюча (розмірковуюча)», «демократія ринкова», «демократія соціалістична», «демократія субсидіарна», «демократія учасницька» [89]. Такі словосполучення вказують на можливість сполучуваності слова «демократія» в українській мові та утворення похідних термінів, які характеризують різні типи демократичних режимів.

Звернемося також до вивчення синонімічних, антонімічних зв'язків та сполучуваності слова „Demokratie“ у німецькій мові. Синоніми слова „Demokratie“, запропоновані освітнім німецькомовним порталом знань «*wissen.de*», включають в себе такі терміни, як *Volksherrschaft*, *Volksmacht* (народна влада), *Volkssouveränität* (народний суверенітет), а також до поняттєвої сфери демократії в німецькій мові можуть включати такі слова: *Volksregierung* (народний уряд), *Demokratieprinzip* (принцип демократії) та *Herrschaft des Volkes* (влада народу) (який є відповідником *Volksherrschaft*) Отже, як і у випадку українського відповідника «демократія народовладдя», *Volksherrschaft* є не лише синонімом, а й дослівним перекладом іншомовного слова *Demokratie*.

Антоніми або протилежні поняття до лексеми „Demokratie“ в німецькій мові можуть бути такими: “Diktatur” (диктатура), “Autoritarismus” (авторитаризм), “Totalitarismus” (тоталітаризм), “Monarchie” (монархія).

Аналіз концепту «демократія» / „Demokratie“ в німецькій та українській мовах, включає дослідження різних визначень та визначень цього поняття в словниках, наукових джерелах та офіційних документах. Це дозволяє отримати розуміння того, як концепт формулюється та інтерпретується у мовному середовищі.

Аналіз різних дефініцій демократії допомагає виявити специфічні особливості та нюанси, що стосуються розуміння цього поняття в культурному, політичному та соціальному контексті кожної з мов.

2.2 Метафоричні моделі: дослідження та інтерпретація

Метафори грають важливу роль у формуванні розуміння концепту "демократія". Аналіз метафор допомагає виявити приховані аспекти концепту та його імплікації. Ідея Дж. Лакоффа полягає в тому, що мисленнєві процеси людини мають метафоричний характер. Отже, концептуальна система особистості формується та визначається метафорами. Це означає, що метафоричне мислення є важливим інструментом для обробки інформації, створення нових знань та їх збереження. Метафоричне мислення стає активним завдяки вербальним метафорам, які активують певні концептуальні структури у розумінні людини. Ці вербальні метафори відображають та каталізують мисленнєві процеси, допомагаючи у розумінні результатів цих процесів. У нашому сприйнятті світу інформація структурована. У мовленнєвій картині світу існують стійкі зв'язки між різними поняттями, які здавалося б, не пов'язані між собою. Ці зв'язки лежать в основі багатьох метафор та сприяють виникненню нових метафор, що базуються на цих зв'язках.

Так, можна спостерігати метафоричне використання терміну "Demokratie" у різних політичних виступах та статтях. Наприклад, коли вживають вираз "Demokratie als Weg" (демократія як шлях):

der Weg zur Demokratie, die Richtung der Demokratie, die Distanz der Demokratie, der Schritt zur Demokratie

це може бути метафорою для підкреслення того, що демократія вважається не лише формою управління, але й шляхом до досягнення певних

соціальних, економічних або політичних цілей. Ця метафора може передавати ідею, що демократія - це не тільки механізм управління, але й процес розвитку та досягнення спільних цілей суспільства. Згідно з контекстом та використанням терміну, можна спостерігати метафоричне використання "Demokratie" у певних виразах чи фразах. Наприклад вживання "Demokratie" в різних політичних виступах або статтях, де можливе метафоричне звернення до "Demokratie" як "шляху розвитку суспільства" чи "дороги" до соціальної рівності. Також існують метафори, які однозначніше можна віднести до певного принципу демократії, наприклад, принцип рівності, **яким є уявлення про дерево, де учителі та учні є листям.**" [67].

З метою уникнення обмеження лише однієї політичної визначеності демократії, пропонується ряд принципів демократії, які спільні різним визначенням. Ці принципи включають рівність у правах, свободу слова, участь, плюралізм, репрезентативність, толерантність і прозорість. Однак таке тлумачення слова-метафори не дозволяє описати взаємодію різних принципів у формуванні соціального устрою. Тим не менш, можливо продемонструвати, як кожен з окремих принципів вирізняється в метафорах. Всі сім принципів демократії () мають відповідники в метафоричному матеріалі. Проте не завжди можливо зробити чітку відповідність, оскільки різні принципи демократії інтегровані в саме поняття демократії. Як приклад того, що деякі метафори можуть відноситися до кількох принципів, може служити метафора автомобільної подорожі, де кожен може змінювати водія ("Als Beispiel dafür, dass einige Metaphern mehreren Prinzipien zugeordnet werden können, mag die Metapher *der Autofahrt, bei der jeder den Fahrer ablösen könne, dienen.*") Така метафора виражає не лише участь у спільному русі, а й рівні права у всіх учасників та принцип представництва. Це може бути порівняння демократії з подорожжю на автомобілі. Кожен пасажир може впливати на напрямок руху, але для

досягнення мети потрібна спільна угода та співпраця всіх учасників. Ігшф метафори містять в собі ту ж ідею спільності та командного духу:

Demokratie als Fußballmannschaft (Демократія як футбольна команда)

може вказувати на те, що в демократичному суспільстві різні групи людей представляють різні підходи, ідеї та переконання, схоже до того, як у футбольній команді різні гравці виконують різні ролі та мають різні завдання, проте всі вони працюють разом для спільної мети - досягнення успіху. *"Ball, den man abgeben muss"* - м'яч, який потрібно передавати. (М'яч, який потрібно передавати) може відобразити принцип участі в демократичних процесах, де громадяни мають можливість висловлювати свої думки та переконання (м'яч), проте зокрема у демократії важливо вміти передавати цей "м'яч" іншим, слухати та враховувати думки інших, а не лише висловлювати свої власні.

У метафорах української публіцистики можемо знайти думку, що участь громадян однак може мати й негативні наслідки, коли позиція громадян пасивна та байдужа:

Іноді кажуть, що демократія вже поступилася місцем багатьом інституціям,.... Клод Лефор. «Питання демократії»

Деякі громадяни можуть проявляти безінтересність до участі в громадських справах або відмовлятися від виконання своїх обов'язків, що може впливати на стан демократії. Таке пасивне ставлення може відбитися на загальній ефективності та функціонуванні демократичних інститутів та процесів. Це є відображення історичної дійсності — українська демократія зазнавала багато випробувань і занепадів і зараз все ще знаходиться у процесі свого розвитку. Розглядаючи інші метафори можемо побачити як їх значення визначає цінність демократії та її сприйняття у контексті суспільної свідомості. Наприклад метафора

Журналісти – засланці демократії: вони заслані у суспільство богом демократії – свободою слова. Афоризми про журналістику та суміжні сфери.

У цій метафорі "богом демократії" використано слово "бог" в переносному значенні, яке вказує на надзвичайно велике значення чогось для певної сфери або суспільства. Тут, "богом демократії" вказує на те, що демократія вважається чимось надзвичайно важливим, цінним та центральним для функціонування суспільства. Вона є принципом, який відіграє ключову роль у житті суспільства, подібно до того, як Бог має велике значення для своїх віруючих. Таким чином, вислів "богом демократії" акцентує на тому, що демократія є основою, на якій ґрунтується сучасне суспільство, її цінність вкладена в кожен складову частину, і особливо цінним елементом є свобода слова, яка є однією з основних цінностей демократії. У цьому відношенні журналісти виступають як посланці цієї "богоподібної" цінності - свободи слова та демократії, які вони намагаються зберегти та захищати, сприяючи обміну інформацією та забезпеченню доступу до правдивої інформації в суспільстві.

Свобода слова – це обличчя демократії у його найнепривабливішому вигляді. Афоризми про журналістику та суміжні сфери.

Ця метафора вказує на те, що іноді свобода слова може представляти не тільки красиві або приємні аспекти демократії, але й його менш привабливі сторони. Вона вказує на те, що зі свободою слова приходить відповідальність, можливість висловлювати не тільки позитивні, але й контroversійні, непопулярні або важкі думки.

Розглянемо інші метафори, яка однозначніше відносяться до певного принципу демократії.

Agora als dem Ort, wo jeder mitreden kann

Агора як місце, де кожен може висловитися. Ця метафора походить із давньогрецької культури. У давньому Афінах агора означала центральну площу, де громадяни обговорювали важливі питання та висловлювали свої думки. У контексті сучасної демократії ця метафора вказує на важливість просторів, де кожен громадянин має право висловити свою думку, приймати участь у обговореннях та впливати на прийняття рішень. Агора як символ вільного вираження думок і дискусій стає уособленням принципу участі та вільної взаємодії у демократичному суспільстві.

Українська метафора

Громадська площа

або

Форум

вказує на місце, де громадяни можуть вільно висловлювати свої думки, обговорювати питання та приймати участь у прийнятті рішень, що відповідає ідеї відкритості і участі в демократичних процесах. Обидві метафори, хоч і відображають одну і ту ж ідею відкритості та активності громадян, роблять це з використанням різних образів та асоціацій. Українська метафора більш конкретна, вказуючи на фізичне місце, де можливі обговорення та обмін ідеями, тоді як німецька метафора використовує культурний контекст стародавнього світу для передачі подібних ідей.

Також в аналізі використання метафор виявлено, що існують певні образи, які уособлюють концепт. Зокрема, найбільш часто зустрічаються уявлення про рослини, такі як дерево та квітка, як основні артефакти, що асоціюються з цим.

*Ну, патякати про те, що в Україні **квітне демократія** і всі наші негаразди від її **буяння**, може або ж повний невіглас, або маразматик схиблений ностальгією за Совдепом* (Українська правда, 2010).

Eine Metapher, die dagegen eindeutiger auf ein Demokratieprinzip, hier das Gleichheitsprinzip, bezogen werden kann, stellt der Baum dar, für den Lehrer und Schüler Blätter sind.

Ці дві метафори можна об'єднати, використовуючи аналогію зі структурою рослини, де листя виступає як символ представництва різних складових частин в метафорічному контексті. (Цією ж метафорою “*Baum dar, für den Lehrer und Schüler Blätter*” представлений принцип рівності)

У випадку першої метафори, вона вказує на те, що "квітнення демократії" в Україні вважається причиною всіх негараздів, і це може вважатися невіглаством або помилковою ностальгією за минулим. Тут демократія порівнюється з цвітінням, а негаразди – з його наслідками. У другій метафорі, дерево представлене як символ демократії, де листя є різними елементами системи – учнями та вчителями. Листя являє собою різні частини, що входять до складу цілісної системи, аналогічно до різних аспектів у демократії. Тож обидві метафори можна поєднати через уявлення про листя як символічний елемент росту та складової частини цілісної системи – будь то цвітіння, що вважається причиною негараздів, або елементи системи у вигляді учнів та вчителів у дереві демократії.

Також українському концепті “демократія” Крихкість структури демократії показана в використанні образу метафоричного порівняння демократії з насінням або паростками рослини, яка може виявитися крихкою та незахищеною, піддаючись загрозам з довкілля. Це уявлення створює образ непостійності та вразливості демократичної системи, яка потребує постійної уваги, захисту та підтримки, щоб вижити та розвиватися.

Не пройде й декілька років, як ми житимемо в державі, де доноси стануть нормою, право приватної власності перестане бути священним, гучні судові процеси, де рішення ухвалюють за вимогою мас-культури

телесеріалами, а всяке інакомислення не проповзе далі катівні Лук'янівського СІЗО. Усім, кому подібне нині видасться неможливим, пораджу написати лист гниючому у в'язниці панові Ходорковському – він теж колись думав, що **насіння демократії** ніяк не викорчувати з ґрунту російського імперіалізму (День, 2010).

До речі, багато експертів (апелюючи до «залізної» хватки чинної влади) вже сьогодні кажуть, що владний каток безжалісно пройдеться по **паросткам демократії** (День, 2010).

У німецькому дискурсі крихкість показується наступним порівнянням:

*Im März 2012, nach einem ungelenken Coup unterer Offiziere, fiel diese Demokratie zusammen wie ein **Kartenhaus*** ”(Blätter, 2013)

"Kartenhaus" - будівельна піраміда з карток. Таке порівняння з будівельною пірамідою з карток, може вказувати на крихкість. Незважаючи на однаковість вибудованої структури, вона може легко розійтись.

Повертаючись до образу структури суспільства, вираженому у німецькому дискурсі у порівнянні з

Mehrfamilienhaus

- багатоквартирний будинок виражає спробу описати взаємодію різних принципів у формуванні соціального зображення принципу толерантності. Коли, крім того, наголошується на тому, що у багатоквартирному будинку мешканці не тільки спілкуються один з одним, але й спілкуються один з одним, зазначається зв'язок із принципом плюралізму. Подібну ідею ми зустрічаємо і в українському концепті “демократія”, але в контексті “*Демократія як будівництво*” демократію можна уявити як будівництво, де кожен громадянин - це цегла чи блок, які разом утворюють структуру суспільства.

Нарешті, демократія — влада народу як організованого цілого, життєдіяльності, потребам та інтересам котрого підпорядковані життя і цілі індивідів, що утворюють це ціле.

Обидві метафори, одна про "багатоквартирний будинок" як символ толерантності та плюралізму, інша про "демократію як будівництво",

відображають структуру і функціонування суспільства через спільноту та єдність в різноманітності. У першій метафорі про "багатоквартирний будинок" в основу покладено ідею різноманітності, де різні мешканці живуть разом, спілкуються один з одним, проявляючи толерантність та співіснування різних поглядів, що також відображає принцип плюралізму у суспільстві. У другій метафорі про "демократію як будівництво" демократія порівнюється з будівництвом, де кожен громадянин - це цегла чи блок, які утворюють структуру суспільства. Ця метафора підкреслює важливість кожного окремого громадянина у формуванні та підтримці демократичної системи через їхню участь, ініціативи та дії. Обидві метафори наголошують на важливості різноманітності, спільного співіснування та взаємодії між різними частинами суспільства для досягнення спільних цілей і забезпечення стабільності та ефективності в управлінні суспільними процесами.

Схожими за сенсами є порівняння "демократія" та "*Demokratie*" в цитатах "Демократія як пазл" та "*Demokratie ist wie ein Muskel, der trainiert werden muss*". "Демократія як пазл" уособлює ідею того, що іноді українське співтовариство порівнює демократію з пазлом, де кожен елемент - це індивідуальний голос чи ідея, аби утворити цілісне зображення, що відображає спільну волю суспільства. Метафора

Demokratie ist wie ein Muskel, der trainiert werden muss

порівнює демократію із м'язом, який потребує тренувань, щоб залишатися сильним та здоровим. Підкреслюється необхідність постійної уваги та зусиль для зміцнення та підтримки демократичних цінностей. Так само, як м'язи втрачають силу без тренувань, демократія може стати менш ефективною без активної участі громадян та постійного розвитку її структури.

Schaufel, bei der die Demokratie als Werkzeug vorgestellt wird

- лопата, яка символізує демократію як інструмент, за допомогою якого всі можуть співстворювати.

Ці метафори підкреслює важливість постійної уваги до демократичних процесів та активної участі суспільства в них для забезпечення їхньої стійкості та ефективності.

У даному уривку

*Брак політичної передбачливості і віра в чесність російської демократії стали нам на заваді до відважних політичних кроків. Наші горе-політики забули або не знали, що «політика не визнає сентиментів»... ... Зраджених своїми, їх підстерігала, при виїзді з Києва, нова зрада. Вздовж залізниці, за містом, українських вояків уже піджидали кірасири та донці. Ось коли нарешті було знято словесну личину. **Про демократію та свободу заговорили – кулемети** (Володимир Дрозд, «Листя землі»).*

автор використовує концепцію демократії як протилежність або навіть трагічний контраст до реальних подій. Здавалося б, демократія асоціюється зі свободою, участю та правами людини, проте в даному випадку вона використовується для підкреслення того, що у певних ситуаціях ці високі ідеали порушуються або обходяться. Автор вказує на те, що реальні події, що відбуваються, не відповідають ідеї чи концепції демократії. Насамперед, він розкриває протиріччя між тим, як влада чи політики мають бути захисниками демократії та свободи, і тим, як вони фактично діють, порушуючи ці принципи. Таке вживання концепту демократії використовується для підкреслення несподіваних або парадоксальних аспектів політичного життя та влади.

Аналіз ключових концептуальних метафор, що утворюють основу дискусійного матеріалу про демократію, показав, що українська мовна свідомість часто асоціює це поняття з ідеєю зеленої, молоді, незрілої

демократії. Є активний ряд метафор, де демократія "вичерпується", "відроджується", "зобов'язує", "з'являється", "міцніє", "народжується", "росте". У плані суб'єктно-об'єктних відношень, "демократія" частіше розглядається як об'єкт, ніж як суб'єкт дії: боротися за демократію, будувати, нав'язувати демократію, цінувати демократію; promovieren, wiederherstellen, bringen, etablieren, verteidigen, verstehen, stärken, bewahren, ermutigen, entwickeln der Demokratie. Порівняння німецько- та україномовного дискурсів показує відмінності у розумінні концептуального поля досліджуваного поняття. Якщо в німецькомовній свідомості демократія – німецькій свідомості демократія розглядається як важливий елемент суспільства, який слід підтримувати та розвивати для забезпечення прогресу, стабільності та гармонії в суспільстві, то для українськомовної лінгвоспільноти демократія є аморфним явищем, яке необхідно здобувати та створювати. Таким чином, захист демократичних цінностей часто пов'язаний з боротьбою за незалежність та свободу, що є ключовими концептуальними поняттями української лінгвоспільноти. (*«Коли Україна розпочала формування своєї демократії після звільнення від радянської імперії 1991 року, вона зіткнулася з тяжкою спадщиною»*).

Отже, у контексті лінгвістичного аналізу цитати можна зазначити, що вона використовує сполучення часової послідовності та емоційно насичених слів ("тяжка спадщина"), щоб підкреслити складність та важкість у формуванні демократії в Україні після отримання незалежності від Радянського Союзу. Це підкреслює необхідність подолання проблем минулого для досягнення прогресу в сучасному політичному та соціальному житті країни.

Досліджуючи використання метафор у наступних цитатах:

*Наша демократія може дозволити собі будь-яку нематеріальну примху.;
Демократія не є тільки сукупністю інституцій [...]; вона є насамперед боротьбою проти влади і проти усталеного порядку [...] Вона залучає до*

боротьби і водночас визволяє суб'єкта, який відмовляється бути тільки громадянином або трудівником [...] Демократія — це не триумф народу, а підкорення світу творінь, техніки та інституцій творчій та реформаторській спроможності індивідів та колективів;

демократія вимагає, щоби цим двом принципам порядку чинив опір дух свободи, незалежності й відповідальності

Доходимо висновку, що вони відображають досить складний образ "демократії" в Україні, де, у порівнянні з "Demokratie" в Німеччині, існують певні проблеми та виклики. Перша цитата стверджує, що "демократія" в Україні може дозволити собі "будь-яку нематеріальну примху", що може вказувати на можливість системних недоліків або поганих практик у функціонуванні демократичних процесів, які можуть призвести до непередбачуваних або негативних наслідків. Але у той же час, інші цитати відображають вищі цінності, пов'язані з "демократією" в Україні: боротьба проти неправильної влади, визволення суб'єктів від усталеного порядку, і акцент на творчості та реформації як ключових складових демократії. Це вказує на потребу в постійній боротьбі за свободу, незалежність та відповідальність у демократичному суспільстві. Тож ці цитати представляють багатогранний погляд на "демократію" в Україні, де, з одного боку, існують проблеми та недоліки, а з іншого - вона вважається боротьбою за важливі цінності та принципи.

Отже, метафори, використовувані в аналізі в українській "демократії" та німецькій "Demokratie", відображають різні культурні особливості та сприйняття демократії у в Україні та Німеччині. Вони можуть віддзеркалювати різні аспекти функціонування демократичних процесів в суспільствах. Метафори відображають різні аспекти демократії в українському та німецькому контекстах. Концептуальна різниця полягає в тому, що, наприклад, деякі метафори можуть відображати активну участь громадян у процесі, тоді як інші

підкреслюють боротьбу за свободу від усталених структур. Спільними аспектами, згідно проведеного дослідження, можна назвати те, що метафори виокремлюють важливі принципи демократії, такі як участь громадян, боротьба проти несправедливості та важливість свободи та відповідальності. Варто також зазначити, що в деяких випадках метафори можуть бути використані для маніпулювання суспільною думкою або для критики функціонування демократії у відповідних країнах.

Окрім цього, метафори "демократії" та "Demokratie" віддзеркалюють різні аспекти функціонування демократичних процесів в суспільствах, такі як:

Участь громадян — відображення ступені участі громадян у прийнятті рішень та процесах влади. Було розглянуто, що у деяких контекстах можуть використовуватися метафори, що підкреслюють активну участь громадян у демократичних процесах; Боротьба за свободу від усталених структур або захист від несправедливості в системі; Рівність та справедливість — розглянуті метафори можуть вказувати на важливість рівноправ'я та справедливості в демократичному суспільстві, а також на боротьбу за ці цінності; Роль громадянства: Метафори можуть також віддзеркалювати різні ролі громадянства у демократії, починаючи від активної участі в політичному процесі до відчуття відповідальності за події в суспільстві, до безучастності чи безвідповідального ставлення до демократичних процесів. Тобто метафори можуть відтворювати різні ролі громадянства в демократії, варіюючи від активної участі у політичних процесах до відчуття відповідальності за суспільні події. Однак, деякі можуть виявляти безінтересність до громадських справ або відмовлятися від виконання своїх обов'язків, що може негативно позначитися на функціонуванні демократії.

2.3 Асоціативне сприйняття 'демократії': Аналіз Асоціацій

Асоціації з "Demokratie" можуть бути різними у різних соціокультурних аспектах: у культурі де демократія може асоціюватися з принципами свободи, рівності, громадянських прав та участі у прийнятті рішень та в політиці — де асоціації можуть включати поняття репрезентації, участі громадян, громадянської свободи тощо.

Демократія є ключовим поняттям у політичній теорії та суспільних дослідженнях. Аби розуміти цей концепт, а також виявити його сутність і особливості, важливо аналізувати та розглядати слова, які часто зустрічаються поруч із терміном "демократія". Для виявлення асоціативних зв'язків і сполучень слів, пов'язаних із демократією, був використаний метод аналізу текстів та документів, який передбачав використання текстових корпусів, а також референсних джерел і літератури з політичної теорії та соціології. У результаті аналізу було виявлено деякі слова та поняття, які систематично зустрічаються поруч із поняттям "демократія" у текстах та мовленні. Ці слова є ключовими в формуванні розуміння демократії як політичної системи та суспільного устрою [49]:

- Свобода
- Народовладдя (влада народу)
- Права
- Рівність
- Гідність
- Громадянське суспільство (цивільне суспільство)
- Участь
- Відповідальність
- Вибори
- Свобода слова (свобода вислову)

➤ Законність

Дослідження семантичних асоціацій та сполучень слів, які часто зустрічаються поруч з поняттям "демократія", підтверджує важливість таких аспектів як свобода, права, участь громадян, громадянське суспільство та вибори у формуванні розуміння та реалізації демократичного суспільства. Ці слова і поняття відіграють ключову роль у конструктивному розвитку та підтримці демократичних цінностей у сучасних суспільствах. У свідомості українців концепт "демократія" має асоціації з такими лексичними одиницями, як "воля" та "свобода". Ці поняття, у свою чергу, мають значення, що є цілісними та національно маркованими концептами. Для українців "воля" та "свобода" мають значущість у сфері оцінок та детермінують духовну реальність, особливим чином впливаючи на мовну картину світу, особливо з урахуванням історичних подій, таких як прагнення уникнути впливу інших держав, таких як Австро-Угорщина, Польща, Російська імперія та інші. Також українська етнокультурна налічує понад 70 фразеологічних одиниць-актуалізаторів концепту *воля: своя воля мед п'є, своя воля й кайдани кує* [100]. У творчості Т. Г. Шевченка виступає саме цей концепт — "воля". У творах, таких як поема "Царі", він пропагує ідею, що добро не може існувати без святої волі: "Бо де нема святої волі – не буде там добра ніколи". Українська культура надає особливого значення поняттю "воля", що підкреслено Шевченком у вірші: "Мені здається, що ніколи Воно не бачитиме волі, Святої воленьки (Т. Шевченко)". Крім того, часто спостерігаємо зрощення концептів "демократія" та "свобода слова", до яких необхідно виховувати повагу:

Найголовніше, українські політичні ток-шоу не виховують політичну культуру, яка б насправді пояснювала й прищеплювала повагу до свободи слова й демократії (Українська правда, 2010)

Журналісти – засланиці демократії: вони заслани у суспільство богом демократії – свободою слова.

Свобода виявляється однією з основних асоціацій, оскільки демократія визнається як система, що сприяє особистій свободі та правам. Українська Конституція визначає свободу як одне з основних прав громадян. Наприклад, стаття 24 Конституції України [41; 87] гарантує свободу думки та слова, свободу збирання, мирних зборів та демонстрацій.

Права громадян та людські права в цілому становлять значущий аспект у розумінні демократії як системи, що захищає та забезпечує права людей. Конституція України також забезпечує право на вибори та участь у них. Наприклад, стаття 38 гарантує право громадян на участь у виборах, в тому числі у виборах до органів місцевого самоврядування та органів державної влади. Конституція України містить ряд статей, що стосуються прав людини та громадянських свобод. Наприклад, стаття 30 гарантує рівні права та свободи усім громадянам незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань [88].

Участь громадян у політичному процесі, зокрема через вибори та участь у прийнятті рішень, є ключовим елементом функціонування демократії.

Громадянське суспільство відображає роль громадських організацій та інститутів у підтримці та розвитку демократії поза рамками державних структур.

Вибори виступають як основний механізм визначення волі громадян та формування представницьких органів влади.

Історичні приклади та конституційні положення свідчать про постійну боротьбу України за демократію, права людини та загальну свободу громадян. Це особливо видно, якщо розглядати історичне підґрунтя. <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/pidruchniku/21/9.pdf> :

У період Київської Русі відбувалися розмаїті міжнародні контакти, але основною цінністю була вічева демократія. На відміну від великоросійського та

польського народів, з якими український народ мав історичні контакти, він був більш схильний до прийняття принципу вічності, широкого демократизму та визнання рівних політичних прав для всіх членів суспільства. Влада представлялася всенародним зібранням та "рядами" – договорами між жителями та князями, де кожна одиниця суспільства мала рівні політичні права. Запорізька Січ, яка народилася у період загрози фізичного винищення, стала символом свободи, рівності та поваги до гідності людини. Це був час, коли козацтво стало центральним явищем української історії, забезпечуючи самозахист українського народу та протистояння ворожій держави [55].

Усі ці періоди демонструють прагнення до вільного життя та поваги до особистої свободи, що стали основою для розвитку демократії в різні періоди української історії.

Під час Майдану (Революції Гідності) (що став черговим яскравим прикладом боротьби за владу народу, серед інших визначних подій боротьби таких як Хмельниччина (1648–1654), коли під проводом Богдана Хмельницького український народ відбивався від польського феодального утискування, виборюючи певну автономію та владу над територіями; Рух за Українську Народну Республіку (1917–1921) коли український народ виступив за свою незалежність під час революційних подій в Росії та подальших війнах за визнання своєї державності проти більшовицької Росії, Польщі, та інших сусідніх держав; Помаранчева революція (2004) що в собі містила мирні масові протести під проводом Віктора Ющенка та Юлії Тимошенко проти фальсифікації президентських виборів у 2004 році принесли зміни в політичній системі та покликали до демократичних змін в Україні [58] у 2013-2014 роках в Україні з'явилося безліч слів, фраз та гасел, які стали символами цих подій. розглянемо деякі з них, які мають пряме відношення до концепту демократія

"Гідність" (Гідність людини). Гідність, як поняття, має прямий зв'язок із демократією. У контексті руху Майдану (Революції Гідності), це поняття

виступало як один з ключових аспектів боротьби за демократичні цінності та принципи. З розгляду когнітивного аспекту, слово "гідність" викликало асоціації з основними цінностями, які вважалися ключовими для суспільства та особистості. В контексті Майдану, "гідність" сприймалася учасниками Майдану як важлива частина людської ідентичності та основа гідного життя і стала ключовим моментом, який відображав внутрішні переконання людей у важливості власної гідності та потреби в захисті цієї гідності від системних порушень та неправомірності [21]. Учасники Майдану стверджували не лише свої права на вираз своїх думок та вимоги, але й свою гідність у контексті суспільства, що поважає їхні особистість та права. Рух Майдану свідчив про активну участь громадян в політичних процесах, що є ключовим аспектом демократії. Вони виступали за право на власну участь у владних рішеннях та формуванні державної політики. Учасники Майдану виступали проти авторитаризму та корупції, протистоячи тискам, що загрожували гідності кожного громадянина та важливості демократичних принципів [34].

Євромайдан – це не лише масові протести, але й символ національного об'єднання та вираз основних цінностей, які є фундаментом демократії та громадянського суспільства. Гасла та парадигми, висловлені під час цих подій, відображали важливі аспекти, які визначають сутність демократії та її стосунки з народовладдям, правами, гідністю, рівністю, громадянським суспільством, участю, відповідальністю, свободою слова та законністю.

Основні гасла Євромайдану сприяли формуванню єдиної національної ідентичності, де кожна людина відчувала свою важливу роль у формуванні майбутнього країни. *"Ти – Євромайдан", "Ми – за зміни", "Україна – це Європа", "Слава Україні - Героям Слава"* [103].

Ці гасла демонстрували, що влада належить народу, а не окремим політичним елітам, що вона повинна базуватися на принципах гідності, рівності та законності. Вони закликали до активної участі громадян у формуванні

політики, підтримували важливість громадянського суспільства та свободи слова. Ці гасла відображали ідеали демократії на основі участі, відповідальності, гідності, рівності та прав людини, що мають забезпечити законність та належне функціонування суспільства через принципи свободи та громадянського діалогу.

Окрім того, поняття "*Незалежність*" є ключовим українським цінностям, що підкреслює бажання мати власну державність та право на самовизначення.

Єдність

Слова та фрази, які виражають ідею спільної діяльності та об'єднання громадян для досягнення спільних цілей. Наприклад, "в єдності сила" або "**єднані ми стоїмо**" [103].

Національна самостійність

Ця фраза асоціюється з бажанням мати власну державу та контроль над власними справами.

Українська демократія стала на шлях федерації і цим шляхом повинно йти військо. Збаразький Семен, Крути

Це висловлює ідею того, що розвиток демократії в Україні в контексті федерації вимагає адаптації усіх структур, включаючи військові, до цієї моделі управління та врахування специфіки країни. Цей вислів може вказувати на те, що для України важливо розвивати демократію в контексті федерації, тобто системи, де влада розподілена між центральним урядом і регіональними (регіональними) структурами чи областями. У такій федеративній моделі кожен регіон має свою часткову автономію та права, що дозволяє їм самостійно приймати рішення у певних сферах, зберігаючи в той же час єдність із загальною країною.

Боротьба за свободу

Слова та фрази, що відображають ідею боротьби за свободу та визволення від тиранічних режимів або зовнішніх панувань. Слово "Воля" (свобода) часто пов'язане з ідеями боротьби за незалежність та свободу від зовнішніх впливів. Вільна воля і волелюбство були ключовими мотивами в українській історії та культурі.

Традиційно українська демократія відрізнялася народною круговою порукою, а державність у її класичній формі нам приносили тільки нахабні сусіди. Водічка Густав, Ворог не візьме наш гордий народ!

Козацтво можна розглядати як один з історичних елементів, що сприяв формуванню ідей демократії в українському суспільстві. Вони були спроможні діяти навіть у складних умовах, організовуючи свої структури для захисту народу від загрози. Це може вказувати на сутність громадянської активності, колективної організації та відданості ідеям свободи та незалежності, що є важливими складовими елементами демократії.

Для нього(народу) козацтво було і зіставалося охороною прав не тільки політичних, але й соціальних: Земля і воля для трудящого народу, і тому він свято зберігав пам'ять про нього й прагнув до його відновлення.

У німецькій мові поняття "Demokratie" (демократія) асоціюється з такими словами: **тут додати деякі вирізки з книжки з бібліотеки**

- Freiheit (свобода)
- Volksherrschaft (народовладдя)
- Rechte (права)
- Gleichheit (рівність)
- Bürgerbeteiligung (участь громадян)
- Verantwortung (відповідальність)
- Wahlen (вибори)

- Partizipation (участь)
- Meinungsfreiheit (свобода слова)
- Grundrechte (основні права) [104]

Freiheit (свобода): Die Demokratie gewährt den Bürgern Freiheit, ihre Meinungen frei zu äußern. (Демократія надає громадянам свободу вільно висловлювати свої думки.)

Volksherrschaft (народовладдя): In einer Demokratie beruht die Macht auf der Volksherrschaft. (У демократії влада ґрунтується на народовладді.)

Rechte (права): Die Demokratie gewährt jedem Bürger gleiche Rechte und Freiheiten. (Демократія надає кожному громадянину однакові права та свободи.)

Gleichheit (рівність): Die Demokratie setzt sich für Gleichheit und Gerechtigkeit ein. (Демократія виступає за рівність та справедливість.)

Bürgerbeteiligung (участь громадян): Die Bürgerbeteiligung ist ein wichtiger Bestandteil der Demokratie. (Участь громадян є важливою складовою демократії.)

Verantwortung (відповідальність): In einer Demokratie tragen Bürger Verantwortung für ihre Handlungen. (У демократії громадяни несуть відповідальність за свої дії.)

Wahlen (вибори): Wahlen sind ein wesentlicher Bestandteil der Demokratie. (Вибори є важливою складовою демократії.)

Partizipation (участь): Partizipation der Bürger in politischen Entscheidungsprozessen ist ein Zeichen einer funktionierenden Demokratie. (Участь громадян у політичних процесах є ознакою працюючої демократії.)

Meinungsfreiheit (свобода слова): Die Demokratie schützt die Meinungsfreiheit als grundlegendes Recht. (Демократія захищає свободу слова як основне право.)

Grundrechte (основні права): Die Demokratie garantiert die Einhaltung der

Grundrechte für alle Bürger. (Демократія гарантує дотримання основних прав для всіх громадян.)

Політику в муніципалітетах часто називають «*школою демократії*». По-перше, тому що місце стає конкретним, що часто залишається абстрактним у загальній політичній дискусії, а по-друге, тому що перші політичні точки дотику та перші кроки часто виникають у муніципалітеті. Наприклад, коли потяги перестають регулярно зупинятися на власній станції або затори на сусідньому шосе перенаправляють рух на місцеві магістралі, стає зрозуміло, що з транспортною політикою щось пішло не так. Коли дорога до школи стає все довшою і довшою або все більше і більше уроків скасовується, рішення щодо освітньої політики стають очевидними. Муніципалітет є місцем, де громадяни безпосередньо стикаються з наслідками політики. Спільнота також є місцем, де відбувається безпосередній соціальний досвід. У різноманітних соціальних контекстах, клубах, церквах і районах виникають політичні та місцеві політичні питання, а участь у суспільстві часто призводить до активної політичної участі.

З огляду на реальні політичні обставини, завдання та їх виконання на місці говорити про муніципалітет як школу демократії все ще неоднозначно. Важливим аспектом є те, що близько 80 відсотків усіх урядових завдань і послуг – тобто федерального уряду, відповідного штату та відповідного муніципалітету – виконуються на місцевому рівні [79].

У німецькому уявленні, демократія може асоціюватися з концепцією сім'ї як місця, де кожен член має свої права, де увага приділяється рівності та вільному вираженню думок. Демократія асоціюється з концепцією сім'ї не лише через визнання прав та вільного вираження думок, але й через важливість співпраці, уваги до потреб кожного члена та рівноправ'я. Подібно до того, як у демократичному суспільстві важлива участь громадян у прийнятті рішень, у сім'ї важлива співпраця та уважне ставлення до думок кожного члена, що сприяє забезпеченню гармонії та взаєморозуміння. Така асоціація підкреслює

ідею, що демократія укріплюється через взаємне врахування інтересів та спільність мети для досягнення благополуччя кожного учасника, будь то в родині чи в суспільстві [79].

У підручнику "Demokratie in Deutschland" авторів Shubert K., Keil J. висвітлено значення демократії як важливої системи, що забезпечує ряд ключових аспектів для суспільства. Згідно з цим визначенням, демократія гарантує свободу, справедливість, мир та процвітання, як для окремої особи, так і для держав у цілому. Визначаючи демократію як гаранта свободи і прав кожної окремої людини, це відноситься до захисту особистих свобод та прав у суспільстві, що включає в себе права на свободу слова, справедливий суд, право на участь у прийнятті рішень, та інші громадянські свободи. Також, зазначається, що демократія сприяє забезпеченню миру та процвітання як всередині окремих держав, так і між ними. Це вказує на важливість демократичних процесів у підтримці стабільності та економічного розвитку як усередині країн, так і на міжнародному рівні. Зазначене визначення також підкреслює, що демократія створює основу для конструктивного співіснування, стимулюючи розвиток суспільства через сприяння взаєморозумінню, толерантності та співпраці між громадянами. (*Demokratien sichern Freiheit und Gerechtigkeit ant Frieden und Wohlstand -die Freiheiten und Rechte jedes einzelnen Menschen sowie Frieden und Wohlstand innerhalb und zwischen den Staaten. Demokratie schafft die Grundbedingungen für konstruktives, menschliches Zusammenleben*)

Історія та культура є тісно пов'язаними аспектами, що взаємодіють один з одним. Історичні події, традиції, та культурні особливості формують сприйняття різних понять, включаючи демократію. Історія розвитку країни, її політичні трансформації, боротьба за права та свободи, а також культурні норми та цінності впливають на сприйняття демократії у конкретному культурному контексті. Наприклад, українська історія, зокрема боротьба за незалежність і

свободу від колоніального гніту, а також культурні символи, такі як козацтво, мають значний вплив на уявлення про демократію в Україні. Ці історичні аспекти формують українське розуміння та визначають особливості демократичних цінностей в культурі країни. Отже, історія та культура взаємопов'язані і впливають на трактування демократії у конкретному культурному середовищі.

РОЗДІЛ ІІІ. ПОРІВНЯННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1 Відмінності та схожість у використанні мови

Обидві мови проговорюють про свободу та участь громадян у демократичних процесах, що відображає загальний момент інтересу до прав людини та участі в управлінні суспільством. Вони також акцентують на важливості відповідальності громадян перед суспільством, визначаючи тим самим ключові принципи демократії незалежно від культурних відмінностей.

В усій цій різноманітності слів та концепцій виражається різна специфіка розуміння демократії у відповідних культурах, що додає глибину розумінню політичних систем та цінностей кожної з них.

Спостерігаються вагомі відмінності у репрезентації концепту «демократія» / „Demokratie“ з огляду на відмінності історико-соціального, політичного, культурного контекстів. Для німців демократія у Німеччині почала свою розбудову на руїнах колишніх імперських амбіцій після Другої світової війни. На це вказує й аналіз текстів німецькомовного політичного та публіцистичного дискурсів на тему демократії у Німеччині, наприклад:

Die antitotalitäre Neugründung

Die deutsche Demokratie ist in Auseinandersetzung mit der politisch-moralischen und militärisch-materiellen Katastrophe des „Dritten Reiches“.

Зокрема, у німецькій картині світу демократія протиставлена тоталітарному режиму, протистоїть йому: *antitotalitäre, Auseinandersetzung*. До структури демократичної системи у німецькій картині світу, належать: *die innere und äußere Verfassung* (внутрішня та зовнішня конституція), *die Strukturen und Mentalitäten* (структури та менталітет).

Аналіз базових документів, які прийняла Німеччина після краху тоталітарного режиму, дозволяє виокремити основні цінності німецької демократії:

Würde des Menschen – гідність людини;

Gleichheit aller – рівність усіх;

institutionelle Ordnung – інституційний порядок;

die Regulierung und Kontrolle der Macht – регулювання та контроль влади;

das Recht der freien Meinungsäußerung – право на свободу вираження поглядів;

die Staatsfreiheit der Medien – державна свобода ЗМІ;

das Recht auf „informationelle Selbstbestimmung“ – право на «інформаційне самовизначення».

Визначаються такі провідні принципи німецької демократії, як *Parlamentarismus* (парламентаризм), *Gewaltenteilung* (поділ влади), *Föderalismus* (федералізм), *Sozialstaat* (соціальна держава), *Mehrparteienprinzip* (принцип багатопартійності):

Tragende Prinzipien sind Parlamentarismus, Gewaltenteilung, Föderalismus, Sozialstaat und Mehrparteienprinzip.

Слід зазначити, що німецька демократія уважно ставиться до можливих обмежень демократичних прав і свобод людей перед обличчям боротьби з проявами тоталітарних режимів:

Die Einschränkung demokratischer Rechte gegenüber undemokratischen Bestrebungen und die Nichttolerierung von Antidemokraten werden als „streitbare Demokratie“ bezeichnet.

Поняття „*streitbare Demokratie*“ можна перекласти як «захисна демократія». Воно вміщує у себе уявлення про демократію, яка захищається перед обличчям антидемократичних настроїв.

Аналіз текстів демонструє, що чи не найбільш вагомим характеристикою німецької демократії є верховенство права. Сама Німеччина описується німцями як соціальна правова держава (*der soziale Rechtsstaat*).

In der Tat operiert die deutsche Politik oft mit universellen oder europäischen Werten und Notwendigkeiten.

Demokratie ist eng mit dem Prinzip der Volkssouveränität verbunden: Demokratie ist eine Staatsform, in der die Staatsgewalt vom Volk ausgeht. Die einfachste Umschreibung für den Begriff Demokratie heißt „Volksherrschaft“ und leitet sich aus dem Griechischen ab. Der ehemalige US-Präsident Abraham Lincoln erklärte Demokratie mit dem Ausspruch: „Regierung des Volkes durch das Volk für das Volk.“

Volkssouveränität

Gewaltenteilung

Rechtsstaatsprinzip

Konstitutionalismus

Achtung der Menschenrechte und Grundrechte

Pluralismus

Die „Vierte Gewalt“

Für die repräsentative Demokratie heißt das, dass sie ihre Stärken – einen fairen Interessenausgleich und die Organisation von gesellschaftlichem Zusammenhalt – besser zur Geltung bringen und neue Wege der Beteiligung eröffnen muss.

Український досвід демократії відрізняється від німецького своїм історичним тлом та культурними особливостями. Говорячи про українську демократію, як правило пригадують український історичний досвід:

Демократія народжувалася з конкуренції ідей і розподілу влади.

Інтелектуальні підвалини української демократії, на думку Гайдай, заклав Михайло Драгоманов, який виступав за ліберальні цінності та соціальну рівність, особисту свободу та громадянські права.

Розкриваються такі характеристики демократії у розумінні українців, як *конкуренція ідей, розподіл влади, соціальна рівність, особиста свобода, громадянські права.*

Йдеться не лише про толерантність, а про справжню залученість різних частин суспільства.

Важливу роль у становленні демократії в Україні відіграла козацька доба, яка стала прототипом майбутньої демократії:

Але набагато більшу роль, на думку Грицака, зіграла історична пам'ять, чи, можливо, національний міф про козацьку державу.

У публікаціях сучасних українських політологів вказується, що демократія для сучасної України – це випробування, тест:

Демократія – це найбільший тест, який доведеться скласти у найближчі роки.

Таке сприйняття демократії обумовлене тим, що для українців інститут демократії лише формується, при цьому супроводжуючись складними викликами – боротьбою за своє право на демократичний шлях, внутрішньою боротьбою з корупцією та ін. Відтак, елементами концепту «демократія» в українській картині світу слугують поняття: «вибір», «тест», «випробування», «шлях».

Демократія була свідомим вибором громадян і цінністю, заради якої вони були готові активно діяти чи навіть боротися з тими, хто на неї зазіхав.

Демократичний шлях – це великий комплімент українській нації.

На основі наведеної аналізу виявлено, що німецька демократія, збудована на історичних трагедіях та опозиції проти тоталітарних режимів, відображає важливі цінності та принципи. Основними характеристиками німецької демократії є гідність людини, рівність усіх, регулювання та контроль влади, свобода висловлення поглядів та ЗМІ, а також право на інформаційне самовизначення. Важливі принципи, на яких ґрунтується німецька демократія,

включають парламентаризм, поділ влади, федералізм, соціальну державу та принцип багатопартійності. Окрім цього, вона активно застосовує принципи захисту демократичних прав та свобод від антидемократичних тенденцій, що здійснюється за допомогою "захисної демократії". Неабияке значення відводиться верховенству права та соціальному правовому державному устрою, в якому німецька система нерідко опирається на універсальні чи європейські цінності. Крім того, концепція демократії в Німеччині пов'язана з принципом народного суверенітету, а саме "правління народу через народ для народу". Враховуючи ці принципи та особливості, німецька демократія створює фундамент для репрезентативної демократії, в якій прагнуть досягти справедливого врегулювання інтересів та організації громадського сплетіння, а також відкривають нові шляхи участі громадян.

Український досвід демократії вражає своєю унікальністю та історичним контекстом. Засадами української демократії є інтелектуальні підвалини, вкладені в неї видатними постатями та національна історична пам'ять, що збагачує концепцію демократії через козацький період. Сьогоднішній український досвід демократії — це випробування, яке підкреслює активну участь громадян та їхню готовність боротися за цінності демократії. Складні виклики та тести, які стоять перед країною, вказують на необхідність постійного розвитку та зміцнення демократичних принципів. Зусилля українського народу у побудові власної демократичної системи вражають своєю силою та наполегливістю. Це свідчить про бажання українців розвивати суспільство, де гарантовані права, вільність і рівні можливості для всіх громадян.

3.2 Наслідки для розуміння демократії в обох культурах

Розуміння концепції "демократії" українською та німецькою культурами має кілька наслідків. По-перше, культурні особливості грають важливу роль у сприйнятті демократії. Українська та німецька культури формують це розуміння через свою історію, соціальні фактори та традиції, що може призвести до різних відтінків значень та інтерпретацій поняття "демократія". По-друге, мовна еквівалентність термінів, що використовуються для опису демократії в обох мовах, може відрізнитися в залежності від культурних контекстів, викликаючи різні сприйняття та розуміння. По-третє, культурний контекст, такий як історія, політичні процеси та соціокультурні впливи, визначає сприйняття демократії в обох країнах. Важливо враховувати ці різноманітні впливи для правильного розуміння ролі демократії у кожному суспільстві. Нарешті, підходи до демократії можуть різнитися у кожній культурі через їхнє відношення до цінностей, свободи, участі та рівності. Врахування контексту та індивідуальних особливостей кожної культури є важливим для повного розуміння демократії в українському та німецькому контекстах.

Культурні цінності та уявлення про роль індивіда та спільності, а також про рівність та вільність, справді мають великий вплив на сприйняття та реалізацію демократичних принципів в українській та німецькій культурах.

Роль індивіда та спільності. Українська культура нерідко віддає перевагу індивідуальним цінностям, де окрема людина важлива для спільності, а власна самоідентифікація в контексті родини, сусідства та регіону відіграє значну роль [10]. Німецька культура, у свою чергу, часто підкреслює значення колективу та спільності, де індивід перебуває в рамках ширшої громади.

Рівність та вільність. Українська культура може бути більш спрямована на ідею власної вільності та індивідуальних прав, де кожна людина має право на визначення власного шляху та відчуття вільності. Німецька культура може

підкреслювати рівність і соціальну справедливість, де важливість колективних цінностей та рівний доступ до можливостей є ключовими. Індивідуалізм, особиста відповідальність та раціоналізм – це цінності, які високо цінуються в німецькому суспільстві. Особливу увагу приділяють освіті, розвитку особистості та важливості прав людини [44].

Сприйняття демократичних принципів. Ці культурні особливості впливають на сприйняття демократії. Українська культура може сприймати демократію через призму власної вільності та незалежності, підкреслюючи права індивіда на участь у прийнятті рішень. У той час як німецька культура може підтримувати демократію через важливість рівності, участі та соціальної справедливості.

Зважаючи на особливості культур та суспільних цінностей, які відображаються через мовний вираз, українська та німецька мови мають різні відтінки у вираженні концепції "демократія"

Таблиця 3.2
Основні відмінності концепту "демократія" „Demokratie“ в українській та німецькій мовах

Відмінності			
Метафоричне вираження		Ключові поняття	
Українська мова:	Німецька мова:	Українська мова:	Німецька мова:
Використовує метафори "Гідність", "Євромайдан", "Боротьба за свободу", "Незалежність",	Використовує метафори "Freiheit" (свобода), "Volksherrschaft" (народовладдя), "Wahlen" (вибори),	Більший акцент на поняттях "Гідність", "Єдність", "Незалежність", що відображають національні	Підкреслення понять "Freiheit" (свобода), "Gleichheit" (рівність), "Partizipation" (участь), що

що відображають активність та боротьбу за основні цінності.	"Verantwortung" (відповідальність), що акцентують на правах, обов'язках та участі громадян у політичних процесах.	цінності та боротьбу за самостійність.	та відображають участь та рівноправ'я в суспільстві.
Схожості			
Свобода та участь		Поняття відповідальності	
Як українська, так і німецька мова акцентують на важливості свободи, участі громадян та їх правах у політичних процесах.		Обидві мови враховують важливість відповідальності громадян перед суспільством.	

3.3 Рекомендації щодо роботи з міжкультурними концепціями

У контексті нашого дослідження Лінгвокогнітивного аналізу концепції "демократія" „Demokratie“ в німецькій та українській мовах, це важливе ускладнення, що наголошує на тому, що культурна різноманітність знайшла відображення в сприйнятті та використанні концепту "демократія" у двох різних мовних та культурних середовищах. Важливо розуміти, що культурні, історичні та соціальні контексти кожної країни формують специфічний уявлення про демократію, впливаючи на термінологію, уявлення та сприйняття цього поняття [56].

Українська та німецька культури мають різні витoki, традиції, та специфічні відмінності у сприйнятті та реалізації концепту "демократія", „Demokratie“. Наприклад, українське сприйняття демократії може

бути більш спрямоване на боротьбу за свободу, визволення від попередніх політичних режимів, а також акцентувати на ролі громадянського суспільства в становленні демократичних цінностей. З іншого боку, німецьке сприйняття демократії може бути пов'язане з історичною та конституційною основою, де аспекти як рівність, права людини, участь громадян у владних процесах мають велике значення.

Ці відмінності в сприйнятті можуть бути виявлені через лінгвістичні особливості та семантичні відтінки термінів, які використовуються для опису демократії [28]. В українській та німецькій мовах можуть бути різні лінгвістичні засоби, які відображають аспекти демократії та її різні функціональні сторони, що відображають культурно-семантичні відмінності у сприйнятті цього концепту.

У контексті демократії, розуміння культурних особливостей кожної країни допомагає збагнути, як сприймається та втілюється демократія в кожному суспільстві. Порозуміння цих аспектів може виявитися складним через різницю в історії, соціокультурних уявленнях та традиціях різних народів [28]. Однак, прагнення зрозуміти ці різноманіття та особливості кожної культури є ключовим у подоланні міжкультурних бар'єрів. Розуміння різних концепцій демократії у кожній країні вимагає контекстуального розгляду, де ураховується історичний розвиток, цінності, закони та політичні процеси. Взаємне вивчення та відкритий діалог стосовно цих питань сприяє покращенню взаєморозуміння між народами та підвищує свідомість про різноманітність та цінність кожної культури.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження з'ясовано, що концепт є одним із головних понять когнітивної лінгвістики. Концепт трактується вченими як наслідок спроб людини структурувати наявні у світогляді людини явища та поняття. Концепт, як і багато складних наукових феноменів, не має однозначного тлумачення в науці про мову на сучасному етапі її розвитку.

Дуже багато, якщо не більшість концептів, не мають системних мовних засобів вираження, тому що вони обслуговують сферу індивідуального мислення, де без них неможливо мислити, але не всі вони призначені для обговорення. Можна виділити три основні джерела, що використовуються для дослідження концептів: словниковий матеріал, текстовий матеріал (дані про функціонування слів-репрезентантів концепту в текстах) та експериментальний матеріал (дані психолінгвістичних експериментів).

У цьому дослідженні концепт розглядається як значення мовного знака в руслі лінгвістичного та культурологічного спрямування, і як змістовий аспект знака, представлений у ментальності, що узгоджується з когнітивним підходом. Щодо структури концепту, при дослідженні виокремлюємо його ядро, представлений образним складником та поняттям, периферію, інтерпретативне поле.

Відповідно до словникових дефініцій іменника «демократія» встановлено, що образне ядро концепту позначається одиницями, які відбивають діяльність людей: «народ», «влада», «система управління», «виборці», а також певними поняттєвими властивостями в аспекті збільшення ступеня абстракції розуміння концепту: «рівність», «права людини», «свобода», «єдність», «мир».

Порівняльний аналіз репрезентації концепту «демократія» дозволив виявити, що в німецькій мові можуть використовуватися такі слова, як *Freiheit* (свобода), *Gleichheit* (рівність), *Volksentscheidung* (народне голосування), а в українській мові – «права людини», «громадянське суспільство», «вибори».

Репрезентувати концепт можуть також метафори. Відтак, у німецькій мові можуть використовуватися вирази “*Demokratie ist Freiheit*” (демократія – це свобода) або “*Demokratie ist Teilhabe*” (демократія – це участь), тоді як українська мова може мати свої власні метафори, наприклад «Демократія – це воля народу» або «Демократія – це рівність перед законом».

У ході дослідження з’ясовано, що в обох мовних та культурних спільнотах демократія є важливим концептом і розуміння цього концепту може варіюватися в залежності від культурного контексту та історичного досвіду. Зокрема, німецька лінгвокультура побудована на історичному контексті розбудови демократичних інститутів після Другої світової війни та на сьогодні образ демократії у німецькій мові розвивається у контексті європейського права. Натомість, для українців актуальною є як історична спадщина української держави та етапи побудови демократичного режиму управління, так і сучасний етап боротьби нашого народу за демократію проти авторитарних режимів, які прагнуть зруйнувати українську державність.

Аналіз метафор у контексті концепту «демократія» дозволяє виявити не тільки спільні метафори, які використовуються в обох мовах, але й унікальні метафори, які характеризують культурно-специфічне розуміння демократії у кожній мовній спільноті. Таким чином, лінгвокогнітивний аналіз концепту «демократія» в німецькій та українській мові заснований на теорії концептуальної метафори і допомагає розкрити способи розуміння та вираження цього концепту у мові та мисленні людей в обох культурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашкіна Н.В. До питання про професійну освіту у ФРН// Трудове і професійне навчання: проблеми, пошуки, перспективи. - Вінниця. - 1994. - С.12-14. - 0,2 авт. арк.
2. Абашкіна Н.В. Принцип майбутнього спрямування у системі професійної освіти ФРН// Школа і підготовка учнівської молоді до життя та діяльності в умовах ринку: Науково-методичний збірник. - Харків. - 1996. - С.13-16. - 0,2 авт. арк.
3. Андрійчук Т. Вимірювання демократії: теоретичні та емпіричні підходи. Політичний менеджмент. 2012. №3. С. 3-11.
4. Антонович В.Б. Про козацькі часи на Україні. – К.: Дніпро, 1991.
5. Балашова С.С. Лінгвокультурний концепт як одиниця дослідження // Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб. наук. пр. – Ужгород: ПП Підголіцин П.Ю., 2006. – Вип.4. – С. 332-340.
6. Белєхова Л. Архетип vs. Архетипний образ (досвід передконцептуального аналізу словесних образів американської поезії). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика". 2017. Вип. 29. С. 89–100.
7. Белова А. Д. Лінгвістичні перспективи і прогнози у ХХІ столітті. Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. Київ: Логос, 2006. С. 22–32.
8. Бондаренко Є. В. Еволюція поняття часу в англійській мові та у дискурсі : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Харків, 2012. 35 с.
9. Борінштейн, Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2010. – 460 с.

10. Васютинський В. О. Психологічна правда про індивідуалізм і колективізм : монографія / В. О. Васютинський ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2016. – 138 с.]
11. Вдовиченко Н. В. Вдовиченко Н. В. Етнокультурні чинники вербалізації морально-етичних концептів в українській мовній картині світу. Черкаси. Мовознавчий вісник. - 2014. - Вип. 18. - С. 70-74. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv_2014_18_13
12. Вишнеvsька Г. Б. Співвідношення концепту і суміжних понять. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2012. Вип. 9. С. 9–14.
13. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові 17-18 ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
14. Вільчинська Т. Лінгвокультурна специфіка концепту "вода" в "Лісовій пісні" Лесі Українки. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство. 2018. № 2 (30). С. 12–18.
15. Гайдук Г. Еволюція лінгвістичних поглядів на поняття концепту як одиниці концептуальної картини світу. Філологічні студії. 2015. Вип. 13. С. 43–51
16. Головатий М. Ф. Соціологія політики: Навч. посіб. для студ. Вищ.навч. закл. — К.: МАУП, 2003.
17. Головаха Є. І., Бекешкіна І. Е., Небоженко В. С. Демократизація суспільства і розвиток особистості від тоталітаризму до демократії. — К.: Наук. думка, 1992.
18. Горобець К. В. Концепт права: спроба системної інтерпретації. Філософія права і загальна теорія права. — 2015. — № 1-2. — С. 211–223

19. Голобородько К.Ю. Когнітивна лінгвістика: дослідницький інструментарій та моделювання концептосфери митця // Наук. вісник Херсонського держ. Ун-ту. Сер.: „Лінгвістика”: Зб. наук. пр. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – Вип.ІV. – С. 295-300.]
20. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту / К. Ю. Голобородько // Культура народів Причорномор'я. – Симферополь, 2002. – № 32. – С. 27–30.
21. Грабовська І. Єврореволюція як Революція Гідності в контексті цивілізаційної проблематики. Філософська думка. 2014. № 6. С. 29–45.
22. Грушевський М.С. Історія української козащини // Вітчизна. – 1989. – № 1
23. Гудзь О. О. The concept and characteristics of contracts in social security sphere. National Technical University of Ukraine Journal. Political science. Sociology. Law. 2018. No. 4(40). P. 105–108. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2018.4\(40\).194356](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2018.4(40).194356) (date of access: 25.12.2023).],
24. Гундаренко О. В. Інговокультурний концепт як одиниця структурування культурно значущої інформації в текстах американської церемоніальної промови. Наукові записки. № 105 (2). С. 70–72.
25. Джеріх О. С «Концепт» у сучасній когнітивній лінгвістиці та лінговокультурології: поняття та структура. Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. 2018. № 35–36. С. 61–69.
26. Деркач М. І., Литвин М. В. Досвід Німеччини у фінансуванні економічного розвитку регіонів
27. Дмитро Дорошенко. Нарис історії України. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1962; Київ: Глобус, 1992. Т. II. С. 96–105.
28. Дружченко Т. П. Теорії міжкультурної комунікації як підґрунтя компетентнісного підходу до освіти. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 14 (273), Ч. II. С. 112–116.]

29. Загребельний П. А. Стовпо-творіння; Кавтаклізма. – Харків: Фоліо, 2005. – 286 с.
30. Канюк О. Л., Кіш Н. В. Історія Німеччини : навч. пос. / О. Л. Канюк, Н. В. Кіш. – Ужгород, 2013. – 126 с.
31. Капранов О. П. Ідеоетнічний характер когнітивної словотвірної метонімії (на матеріалі похідних іменників сучасної німецької мови). Вісник Запорізького державного університету Збірник наукових статей. Філологічні науки. 2002. С. 51–60.
32. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. К., 1995. 472 с.
33. Карпенко А. В. Концепт у сучасних лінгво-когнітивних дослідженнях: підходи до визначення та типологія. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25391/1/Karpenko.pdf>
34. Киридон А. М. Євромайдан / Революція Гідності: причини, характер, основні етапи. Історична пам'ять. 2015. Вип. 33. С. 17–32
35. Костомаров М.І. Книга буття українського народу. Нью-Йорк: Наша Батьківщина, 1967. С. 30.
36. Краснобаєва-Чорна Ж. Термінополе КОНЦЕПТ Українська мова. – 2006. – № 3. – С. 67–79
37. Латигіна Н. А. Демократія: реалії versus утопії : монографія Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 400 с.
38. Ладані В. О. Консолідація демократії в період системної трансформації: концептуальні засади дослідження / В. О. Ладані // Грані. – 2014. – № 1 (105). – С. 69-75
39. Лісовий В. С. Демократія. Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України,

- НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. Т. 7. URL: <https://esu.com.ua/article-21478>
40. Маркова О.І. Внутрішня форма концепту "патріотизм" на базі етимологічного аналізу. Філологічні трактати. 2017. Т. 9, № 4. С. 55–60.
41. Мироненко О. М. Історія Конституції України. К., 1997. 60 с.
42. Наливайко Д.С. Козацька християнська республіка. (Запорозька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках). – К.: Дніпро, 1992.
43. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – Репринтне відтворення видання 1918 р.: К., 1991
44. Пилипишин П. Б. Обґрунтування ідей індивідуалізму в німецькій класичній філософії права. Актуальні проблеми держави і права. 2021. № 89. С. 75–81. URL: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i89.3194>
45. Пилячик Н. Є. Моделювання фреймового концепту ЯВИЩА ПРИРОДИ У рамках когнітивної лінгвістики // Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури. Житомир, 2017. URL: <http://nniif.org.ua/File/17pemfk.pdf>
46. Полюжин М.М., Концепт як базова когнітивна сутність. Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. Київ, 2001, №5. С.182 – 184
47. Полюжин М. Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. праць. — Ужгород: Ліра, 2005. — С. 5–20.
48. Свириденко О. М., Скляренко О. Б. Вербалізація концепту «ДЕМОКРАТИЕ» у німецькому політичному дискурсі. Science and Education a New Dimension. 2016. Philology, IV(23), № 100. С. 67–70.
49. Селезньова О. В. Особливості участі громадян і громадських організацій у розбудові процесу еко-демократії суспільства. Бізнес Інформ. 2017. № 7. С. 8–12.

50. Сторчак О.Г. (2013.)Структура лінгвокогнітивного і лінгвокультурного концепту. С. 271–273.
51. Стус Василь. Зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: Д. Стус (голова та ін.). К.: Факт, 2009. (Бібліотека журналу «Київська Русь»). Т.5: Палімпсести (Найповніший незавершений корпус). – 768 с.
52. Хорошун О.О. Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. 2010. № 9. С. 222–225.
53. Храбан Т. Є. Концептуальний аналіз як один з основних дослідницьких методів когнітивної лінгвістики. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2014. Вип. 26. С. 285–292.
54. Черничко С. Ф. Регулювання регіонального розвитку в Україні та за кордоном (досвід Німеччини). Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.15. С. 252–256.
55. Чорна К. Запорізька Січ як національний політичний феномен і носій української державності. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68), № 4. С. 20–24.
56. Шевченко М. І. Сучасні концепції міжкультурної взаємодії в умовах глобалізації та сучасних міжнародних відносинах. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2023. № 12. С. 164–179. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.12.2023.292413>.
57. Шемшученко Ю. Концептуальні проблеми регіональної політики і децентралізації влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. Віче. 2015. № 12 (392). С. 3–6.
58. Яковлев М., Гутнік Н. Ідеологічні та культуральні особливості концепту «урядування»: досвід української, німецької і французької мов. Вчені

- записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2021. Т. 32 (71), № 4. С. 27–33. С.29
59. Ярмолінська М. В. Концептуалізація евфонії в українській картині світу. Мова і культура. 2017. Вип. 19, т. 4 (184). С. 393–399.
60. Agrarpolitischer Bericht der Bundesregierung 2015. Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft [Електронний ресурс]. – Доступний з : http://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/Broschueren/Agrarbericht2015.pdf?__blob=publicationFile
61. Cienki A. Why study metaphor and gesture?. Gesture Studies. Amsterdam, 2008. P. 5–25. URL: <https://doi.org/10.1075/g3.04cie>
62. Evans V How words mean: lexical concepts, cognitive models, and meaning-construction / V Evans. - Oxford: Oxford University Press, 2009. - 400 p.
63. Gibbs Jr., Raymond W. Why many concepts are metaphorical // Cognition. – 1996. – No 61. – P. 309–319
64. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
65. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. Basic Books.
66. Heringer H.J. Interkulturelle Kommunikation: Grundlagen und Konzepte / Hans Jürgen Heringer. — Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co. KG, 2010. — 240 S
67. Himmelmann G., Lange D. Demokratiekompentenz: Beiträge Aus Politikwissenschaft, Pädagogik und Politischer Bildung. VS Verlag für Sozialwissenschaften GmbH, 2015
68. Jackendoff, R. (1983). Semantics and Cognition. MIT Press.

69. Kovecses Z. *Metaphor and Emotion: Language, Kulture and Body in Human Feeling*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P. 191.
70. Kovecses Z. *The Scope of Metaphor. Metaphor and Metonymy at the Crossroads*: [ed. by A. Barcelona]. Mouton de Gruyter, 2000. P. 79–92.
71. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. xiii, 239p.
72. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to Western world*. New York: Basic Books, 1999. xii, 624 p.
73. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor. Metaphor and Thought* / ed. A. Ortony. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. P.210.
74. Lakoff G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1990. P. 68.
75. Langacker R. W. *Language and structure: Some fundamental linguistic concepts*. Harcourt Brace and World, 1968.
76. Listen P. *The Emergence of German Polite Sie. Cognitive and Sociolinguistic Parameters*. - NY, Washington/DC, Berlin, Paris: Peter Lang, 1999.]
77. Petrenko L. O. *The term concept and conceptual analysis of artistic text. Science and Education a New Dimension*. 2020. Vol. VIII(216), no. 64. P. 49–52. URL: <https://doi.org/10.31174/send-ph2020-216viii64-12>
78. Pynte J., Besson M., Robishon F.H., & Poli, J. *The time course of metaphor comprehension: An event-related potential study // Brain and Language*. – 1996. – No 55. – P. 293–316
79. Shubert K., Keil J. *Demokratie in Deutschland*. 1835th ed. Münster : Aschendorff Verlag, 2019.
80. *Statistisches Jahrbuch 2011 Für die Bundesrepublik Deutschland mit «Internationalen Übersichten»* Statistisches Bundesamt / Redaktion Silvia Krings. – Wiesbaden, 2011. – 747 s.
- 81.** Wierzbicka A. *Defining Emotion Concepts. Cognitive Science*. 1992. Vol. 16, no. 4. P. 539–581. URL: https://doi.org/10.1207/s15516709cog1604_4

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

82. Афоризми про журналістику та суміжні сфери. *Future Profession*. URL: <http://futurepro2013.blogspot.com/p/blog-page.html>
83. Бойків І., Ізюмов О., Калишевський Г., Трохименко М. Словник чужомовних слів / За ред. О. Бадана-Яворенка. - 20000 слів. - Харків-Київ: Вид-во Українська радянська енциклопедія, 1932 - 532 с.
84. Велика українська енциклопедія" 2003. Київ, том 5, с. 693. Київ: Головний редактор В. М. Гінчак.
85. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
86. Етимологічний словник української мови: шостий том (У–Я). Наук. думка, 2012. 568 с.
87. Енциклопедія Сучасної України. Wayback Machine. URL: <https://web.archive.org/web/20180809072209/http://esu.com.ua/>
88. Конституція України : (з офіц. тлумаченням Конституц. Суду України). Київ : Ліра, 2006. 96 с.
89. Лінгвістичний портал MOVA.info. Лінгвістичний портал MOVA.info. URL: <http://www.mova.info/>
90. Політична історія України. ХХ століття: В шести томах (Київ: Видавництво “Генеза”, 2003 — 2004)
91. Політологічний енциклопедичний словник/ За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка.– 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 132
92. Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. Закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. — К.: МАУП, 2005.

93. Полюга Л. М. Словник синонімів української мови. Київ : Довіра, 2001. 275 с.
94. Словник іншомовних слів (за редакцією члена-кореспондента АН УРСР О.С.Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1974.
95. Словник російсько-український, с. 177; Желеховський, с. 490].
96. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та інші. – К.: Наук. думка, 1999-2000. Т.1– 1040
97. Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. Думка, 1971. – Т. 2– 799 с.
98. Словник української мови: Понад 12 500 ст. (близько 40 000 слів). Харків : Прапор, 2002. 992 с.
99. Словник російсько-український, с. 177; Желеховський, с. 490].
100. Структурно-семантичні властивості концепту демократія в англійській та українській мовах. Збірник наукових праць студентів та молодих учених : матеріалами Всеукр. студент. науково-практ. Інтернет-конф. «сучасні філол. Дослідж.: Традиції та інновації», м. Умань, 28 берез. 2019 р. Умань, 2019. С. 174–177.
101. Тлумачний словник української мови : Понад 12 500 ст. (близько 40 000 слів). Харків : Прапор, 2002. 992 с.
102. Сучасний словник іншомовних слів. Київ, Україна : Довіра, 2006. 789 с. с. 208
103. Фольклорні паремії та афоризми Київського Євромайдану| ГУНЧИК|Міфологія і Фольклор. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/journals/index.php/mythology/article/view/636>

104. Assoziationen mit dem Wort «Demokratie» - Das Wortassoziationen
Netzwerk. Word Associations Network. URL:
<https://wordassociations.net/de/assoziationen-mit-dem-wort/Demokratie>

ZUSAMMENFASSUNG

Die Erforschung der Konzepte „Demokratie“ und „Demokratie“ in der ukrainischen und deutschen Sprache ist von entscheidender Bedeutung, um die kognitiven und sprachlichen Unterschiede in der Verwendung dieses Begriffs zu verstehen. Der Fokus liegt auf der Analyse der semantischen Strukturen, die das Konzept der Demokratie in beiden Sprachen formen.

In der deutschen Sprache ist das Konzept der „Demokratie“ mit Begriffen wie „Freiheit“, „Volksherrschaft“, „Gleichheit“, „Bürgerbeteiligung“ und „Verantwortung“ verbunden. Diese Wörter spiegeln die Grundprinzipien des demokratischen Systems wider und betonen die Rechte, Pflichten und Beteiligung der Bürger an politischen Prozessen.

Im Ukrainischen hingegen sind Begriffe wie „Свобода“ (Freiheit), „Гідність“ (Würde), „Незалежність“ (Unabhängigkeit) und „Боротьба за свободу“ (Kampf für die Freiheit) eng mit dem Konzept der „демократія“ verbunden. Diese Wörter betonen die Ideale der Freiheit, Würde und des Widerstands gegen Unterdrückung, die im demokratischen Kontext von Bedeutung sind.

Trotz der Unterschiede zwischen den sprachlichen Konzepten wird in beiden Kulturen die Bedeutung von Grundwerten wie Freiheit, Gleichheit und Bürgerbeteiligung hervorgehoben. Die unterschiedliche Gewichtung und Art der sprachlichen Manifestation dieser Konzepte spiegelt die kulturellen und historischen Einflüsse in der Verwendung des Begriffs „Demokratie“ wider.

Schlüsselbegriffe: *Demokratie, Freiheit, Gleichheit, Bürgerbeteiligung, Werte, kulturelle Unterschiede.*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Окружко Кристина Олегівна, студентка 6 курсу, заочної форми навчання, факультету іноземної філології, спеціальності 035 Філологія, освітньо-професійна програма Мова і література (німецька), адреса електронної пошти kristinakruzztina@gmail.com

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Лінгвокогнітивний аналіз концепту «демократія» „Demokratie“ в німецькій та українській мові» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайоmlена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 01.12.23 Підпис

ПІБ (студент) Окружко Кристина Олегівна